

Teorija velike zamjene i identitetski diskurs hrvatske desnice

Šupe, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:432687>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-07**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

DIPLOMSKI RAD

TEORIJA VELIKE ZAMJENE I IDENTITETSKI DISKURS
HRVATSKE DESNICE

Jelena Šupe

Zagreb, rujan, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad Teorija velike zamjene i identitetski diskurs hrvatske desnice, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Nebojši Blanuši, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkog kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1 Problem istraživanja	3
1.2 Ciljna skupina istraživanja	4
1.3. Ciljevi istraživanja.....	4
1.4. Istraživačka pitanja.....	4
1.5. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja.....	5
2. Formiranje teorije velike zamjene	6
2.1. Teorija velike zamjene u svijetu.....	9
3. Identitetski diskurs hrvatske desnice	12
3.1 Povijesni i politički kontekst	13
4. Desnica u Hrvatskoj	17
4.1. Akteri i djelovanje hrvatske desnice.....	17
4.2. Konspiratorni elementi teorije velike zamjene.....	26
5. Metodološki okvir	28
5.1. Analiza društvene mreže Tik-Tok i Facebook	30
5.2. Analiza društvene mreže Telegram	39
6. Zaključak	43
7. Popis literature.....	46

1. Uvod

U ovome radu istražiti će se tema teorije velike zamjene stanovništva te fenomen povezanosti teorije velike zamjene i identitetskog diskursa hrvatske desnice. Rad će definirati što to sve obuhvaća pojam identitetskog diskursa hrvatske desnice te kako se isti služi teorijom zamjene za afirmaciju svojih političkih vrijednosti, ideja i interesa te stjecanje političke koristi. Teorija velike zamjene već neko vrijeme dijelom je političkih rasprava kada je riječ o imigraciji, a posebno je prisutna u javnim i društvenim raspravama desničarskih i nacionalističkih skupina. U Hrvatskoj, kao i u mnogim drugim europskim državama pitanja demografskih promjena koje izazivaju migracije često utječu na snažne reakcije i rasprave o ugrozama nacionalnog identiteta. Takve prijetnje nastale kao rezultat globalizacije zadobivaju medijski mah te pronalaze mjesto u diskursima značajnih političkih aktera koji ih koriste kao mobilizacijski faktor ili provokaciju u svojim političkim kampanjama i medijskim izjavama. Važan pojam za ovaj rad biti će i takozvani identitetski diskurs hrvatske desnice te identificiranje njegovih odrednica i definicije. U tom kontekstu stavka ovoga rada biti će i ustanoviti da li se teorija velike zamjene uklapa i ima značaja u identitetskom diskursu kojim se koriste stranke hrvatske desnice za mobilizaciju i održanje podrške. U svrhu kontekstualne jasnoće, u radu će se analizirati i objave društvenih platformi poput Telegrama, Facebooka i Tik-Toka te plasman teorije velike zamjene unutar takvih objava koje objavljuju političke ličnosti hrvatske desnice. Obzirom na zastupljenost društvenih mreža i njihov prevladavajući utjecaj kojeg ostvaruju na biračko tijelo, odabrane su kao zanimljiva jedinica analize, a fokus će primarno ostati na ključnim ličnostima političkih stranaka. Nadalje, kroz učestalost objava koje se pozivaju na teoriju o zamjeni stanovništva, bilo na konspiratorani ili nekonspiratorni način ukazati će se koliko sama teorija biva korištena u okviru diskursa hrvatske desnice te koji od navedenih načina prevladava. Nekolicina politički značajnih aktera biti će izdvojena prema njihovom zagovaranju i širenju navedene teorije kroz svoju političku i medijsku djelatnost što uključuje političke govore, objave na društvenim mrežama i slično, sve u cilju ostvarenja utjecaja na javno mnijenje. Korištenje društvenih mreža na ovaj način omogućuje političkim akterima izravnu komunikaciju bez posrednika i jednostavno dijeljenje informacija i njihovih političkih stavova. Kroz svoje profile, akteri su u mogućnosti organizirati, plasirati i promovirati svoje političke kampanje, a provokativnim temama poticati angažman i komentiranja. Profili političkih aktera imaju značajnu ulogu u izgradnji javnog identiteta kako osobnog imidža tako i političkog. Praćenjem diskursa elite, određeni akteri i stranke u mogućnosti su prilagoditi svoj

sadržaj i poruke koje prenose upravo ciljanoj publici s kojom na taj način grade odnos povjerenja i pridonose stvaranju prepoznatljivog imidža među biračima.

O ovoj tematici na području Republike Hrvatske nije objavljen velik i značajan broj znanstvenih radova te se većinom na teoriju velike zamjene osvrću poglavito mediji te pojedini akteri javne scene. Medijski izvori pretežito koriste teoriju velike zamjene inspirirani globalnim trendovima čime produbljuju tematiku migracijskih kretanja u 21. stoljeću te nesigurnosti izazvane pojačanim migracijskim tokovima. Opće je poznato da su migrantske krize, posebice kriza 2015. godine izazvale određene zabrinutosti unutar nacionalnih država i postavile mnoga pitanja o zaštiti nacionalnog identiteta, granica te zaštite vlastitog stanovništva od potencijalnih ugroza koje takve promjene mogu izazvati. Sve navedeno kulminiralo je ponovnim javljanjem teorije o velikoj zamjeni stanovništva, isprva nastaloj u Francuskoj 1973. godine izdavanjem romana „Le Camp des Saints“ autora Jean Raspaila.

Obzirom da važeća literatura vezana za tematiku teorije o velikoj zamjeni gotovo i ne postoji, ovaj rad nastoji pružiti doprinos analizirajući objave popularnih društvenih mreža poput Tiktoka, Facebooka i Telegrama koje koriste politički akteri hrvatske desnice. Ovaj rad omogućava prikaz detaljne analize objavljenog sadržaja koji dosad nije istraživan te daje uvid u način na koji politička desnica u Hrvatskoj koristi svoju platformu i doseg za promoviranje teorije o velikoj zamjeni stanovništva. Nadasve, ovom analizom nastoji se pridonijeti jasnijem razumijevanju moderne političke komunikacije i strategija koje pružaju digitalne platforme čime ovaj rad proširuje razumijevanje kako i na koji način društvene mreže mogu oblikovati i širiti ideje unutar samih političkih krugova, u ovome slučaju unutar desno orijentirane sfere. Kombinacijom analize porijekla teorije o zamjeni stanovništva i digitalnih objava hrvatske desnice, rad doprinosi daljnjem razvoju teorijskog okvira za istraživanje tematike teorije o velikoj zamjeni stanovništva i njene prisutnosti u kontekstu hrvatske političke scene. Također, ovaj rad sadržavati će kritičku analizu retoričkih strategija putem kojih se teorija plasira i širi na društvenim mrežama hrvatskih političkih aktera. Analizom sadržaja objava kao metode istraživanja ovaj rad nastoji ponuditi primjer za buduća istraživanja političkog diskursa na digitalnim platformama te može poslužiti kao osnova za izradu strategija za razvijanje medijske pismenosti i kritičkog razmišljanja među korisnicima društvenih mreža.

Bitna odrednica teorije o velikoj zamjeni stanovništva je i njezino shvaćanje u okviru teorija zavjere. Važno je za napomenuti da se teorija kao takva ne mora nužno pojaviti u konspiratornom obliku te da će ovaj rad u svom nastavku ponuditi jasno prepoznavanje

odrednica prema kojima će objave platformi Telegram, Facebook i Tik-Tok biti analizirane te prema kojima će se utvrditi da li je riječ o teoriji s konspirativnim obilježjima. Iz tog razloga potrebno ju je obraditi i kroz prizmu teorije zavjere, a ovaj rad će kroz svoju analizu i izlaganje samog porijekla teorije imati zadatak i ukazati koliko je sama teorija održiva i pronalazi li uistinu svoje temelje u teorijskoj osnovi ili u tumačenjima teorija zavjere.

1.1 Problem istraživanja

Problem istraživanja ovoga rada odnosi se na obilježja, prisutnost i funkciju teorije velike zamjene koja može prouzročiti niz političkih i društvenih efekata poput rasta populizma, te također i negativnih efekata poput mržnje te ekstremističkih tendencija. Sama teorija inspirirala je terorističke napade poput jednog 2019. godine na Novom Zelandu gdje napadač nekoliko sati prije izvođenja terorističkog napada u dvije džamije u kojem je ubio 49 ljudi objavljuje vlastiti manifest naziva "The Great Replacement" (Telegram, 2019). Isti manifest potaknuo je i napadača u Teksasu koji je 2023. godine izveo masovnu pucnjavu u kojoj je stradalo 23 osobe latinoameričkog porijekla branivši se izjavama o zaštiti svoje zemlje od etničke zamjene. Identično kao i prethodni napadač objavio je manifest naslova "An Inconvenient Truth" ("Neugodna istina") i postavio ga na internet nekoliko minuta prije nego što je započeo svoj napad. U manifestu sebe okarakterizira kao "bijelog nacionalista, motiviranog ubijati Hispance jer su emigrirali u Sjedinjene Države" (US Department of Justice, 2023).

S druge strane, teorija velike zamjene u hrvatskom desničarskom diskursu predstavlja ideju da postoji planirana zamjena autohtonog hrvatskog i šire, europskog stanovništva imigrantima, posebno onima iz ne europskih zemalja. Ova teorija tvrdi da su masovne migracije dio šireg plana koji provode globalne elite s ciljem destabilizacije i uništenja nacionalnih identiteta i kultura. Općenito, teorija velike zamjene je teorija zavjere koja tvrdi da se autohtono europsko stanovništvo sustavno zamjenjuje imigrantima iz Afrike, Azije i Bliskog istoka, a ovu teoriju popularizirao je francuski pisac Renaud Camus u svojoj knjizi "Le Grand Replacement" (Velika zamjena).

1.2 Ciljna skupina istraživanja

S obzirom na navedeno ciljana skupina istraživanja jest hrvatska desnica gdje ubrajamo aktere poput političara, predsjednika i ključnih dužnosnika političkih stranaka. Navedeni akteri ključni su u zagovaranju i širenju navedene teorije kroz svoju političku i medijsku djelatnost što uključuje političke govore, objave na društvenim mrežama i slično, sve u cilju utjecaja na javno mnijenje.

1.3. Ciljevi istraživanja

Što se tiče ciljeva istraživanja predstaviti će se jedan glavni te dva dodatna cilja istraživanja. Prvi, glavni cilj istraživanja odnosi se na predstavljanje cjelovitih informacija o teoriji velike zamjene koja pridonosi jačanju negativnih percepcija o migracijama. Ovaj cilj zadan je kako bismo ostvarili što cjelovitiji uvid u navedenu teoriju te istražili koji se aspekti teorije artikuliraju u Hrvatskoj i na kakav način ovisno o akteru koji ga plasira.

Drugi cilj istraživanja je odgovoriti kako i na koji način se teorija velike zamjene pojavljuje u desničarskom diskursu u Hrvatskoj. U tom smislu istražiti će se na koji način teorija o velikoj zamjeni obitava na desnoj političkoj sceni u Republici Hrvatskoj, te kako se njome koriste političke elite desnice kako bi zadobile povjerenje i legitimirale svoje političke ciljeve. Još jedan važan aspekt rada je i jasno utvrđivanje onoga što se smatra identitetskim diskursom hrvatske desnice te koji su njegovi označitelji. Zanimljiva stavka biti će utvrđivanje na koji način su pojam identitetski diskurs, politike migracije i teorije poput teorije o zamjeni stanovništva povezane i dali imaju učinka u ostvarivanju političke podrške. Ovaj posljednji cilj nastojati će istražiti i identificirati glavne poruke i retoriku kojom se služe političari desnice kada govore o teoriji o velikoj zamjeni stanovništva na svojim društvenim mrežama. Taj korak pomoći će u identificiranju specifičnog sadržaja i dati uvid u način na koji se takav sadržaj plasira.

1.4. Istraživačka pitanja

Plasiranje teorije o zamjeni stanovništva kao teorije zavjere zanimljiva je pojava te ćemo kroz rad uvidjeti kako i na koji način se uopće uklapa u sam identitetski diskurs desnice. Kroz analizu

angažmana političkih elita desnice na njihovim medijskim platformama, koje danas služe kao jedan od primarnih izvora informiranja utvrditi će se na koji način se plasira teorija o velikoj zamjeni. Rad će nastojati odgovoriti na tri istraživačka pitanja.

Prvo istraživačko pitanje glasiti će: Kakva je povijest i porijeklo teorije velike zamjene, te kako je ova teorija postala dio desničarskog diskursa u Hrvatskoj? Ovo istraživačko pitanje pružiti će osnovni pregled pozicioniranja same teorije zavjere o zamjeni stanovništva u Hrvatskoj.

Drugo pitanje glasi: Kako se teorija velike zamjene uklapa u identitetski diskurs hrvatske desnice te će se sukladno tome, prikazati koji su ključni elementi identitetskog diskursa i kako teorija velike zamjene doprinosi tom diskursu.

Zaključno, treće istraživačko pitanje bavi se problemom kako se hrvatska desnica služi navedenom teorijom zavjere kako bi promovirala svoje političke vrijednosti, ideje, interese i ciljeve te će stoga zadnje istraživačko pitanje glasiti: Na koji način hrvatske desničarske stranke i njihovi akteri koriste teoriju velike zamjene u svojoj političkoj retorici?

1.5. Teorijsko-metodološki okvir istraživanja

U kontekstu teorije i metoda rad će se bazirati na ključnim elementima teorije konstruktivizma. Teorija konstruktivizma ključna je za razumijevanja društvenih i političkih odnosa te posebice pojmova poput identiteta te identitetskog diskursa. Jedan od najpoznatijih teoretičara konstruktivizma, Alexander Wendt, definirao je pojam identiteta kao „svojestvo međunarodnih aktera koji stvaraju motivacijske i bihevioralne dispozicije” (Guzzini, Leander, 2005: 95). No, dok se u standardnom tumačenju identitet shvaća kao društveni konstrukt, politički pokreti iste mogu promatrati kao stabilne kategorije naglašavajući razlike među njima (Du Gay, Hall, 1996: 93). U tom smislu teorija konstruktivizma važna je okosnica u razumijevanju načina na koji određeni međunarodni akteri poput političara desnice kreiraju narativ o migracijskim kretanjima kao dio šireg tajnog plana zamjene stanovništva. Identitet je sam po sebi višeslojan koncept te se unutar konstruktivističke teorije ne može svesti na jednostavne odrednice. Autor Lawrence Grossberg razmatra identitet u kontekstu modernosti izlažući kako treba započeti s razumijevanjem prirode razlike i načinom na koji se odnosi na identitet. U svom shvaćanju Grossberg ukazuje da modernost transformira sve odnose identiteta u odnose razlike čime aktivno utječe na stvaranje i naglašavanje tih razlika (Du Gay, Hall, 1996: 93). Takvim

redefiniranjem identiteta, modernizam umjesto kreiranja stabilnih identiteta, fokus preusmjerava na naglašavanje razlika među njima (Du Gay, Hall, 1996: 93). Nadalje, teorija konstruktivizma je važna u objašnjenju razvoja teorije zamjene stanovništva s obzirom da konstruktivisti naglašavaju društveno konstruirani karakter interesa i identiteta aktera, te njihovu popratnu vjeru u podložnost promjenama čak i naizgled nepromjenjivih praksi i institucija u svjetskoj politici (Griffiths, 2007: 60). Važnost teorije konstruktivizma ogleda se i u činjenici kako postoji konsenzus među različitim teoretičarima konstruktivizma u tome kako je stvarnost društveno konstruirana odnosno „svi se slažu u tome da stvarnost nije ono što izgleda da jeste“ (Stojnov, 2001: 11). Drugim riječima, nalažu da ne postoji jedna objektivna stvarnost, već da je ono što tumačimo kao stvarnost oblikovano kroz interakciju s društvom i kulturom (Guzzini, 2005: 3). U kontekstu našeg istraživanja, teorija konstruktivizma biti će primijenjena u svrhu razumijevanja nastanka teorije velike zamjene u identitetskom diskursu hrvatske desnice. Takav odabir je logičan s obzirom da je tematika rada vezana uz društvene odnose te pojmove poput identiteta i identitetskog diskursa koji utječe na konstruiranje stavova.

Metoda istraživanja kojom ću se koristiti odnosi se na kvalitativnu metodu istraživanja što se prvenstveno odnosi na metodu analize sadržaja, odnosno analizu dokumenata kao što su knjige, znanstveni časopisi, društvene mreže, mediji i osobne platforme političkih aktera kao i službena izvješća političkih stranaka. Samim time, proces zaključivanja će biti induktivan što znači da će se zaključivati uz pomoć svih prikupljenih detaljnih informacija prema jedinstvenom zaključku.

2. Formiranje teorije velike zamjene

Cilj i svrha ovoga poglavlja je čitatelja približiti i upoznati s pojmovima kojima se služi ovaj diplomski rad. Tekst koji slijedi izložiti će glavne ideje teorije o velikoj zamjeni kroz relevantne izvore te sažeti povijest i porijeklo same teorije, njezinu početnu definiciju te kako se ona razvijala kroz godine nakon svog nastanka. Poglavlje će time odgovoriti na prvi dio prvog istraživačkog pitanja ovoga rada objasnivši kakva je povijest i porijeklo teorije velike zamjene.

Najprije, potrebno je izdvojiti prve pojave suvremene teorije o velikoj zamjeni, a oni kreću objavom knjige „Le Grand Remplacement“ francuskog autora Renaud Camusa prvi puta izdane 2011. godine. Camus u svojoj knjizi izražava zabrinutost oko navodnog procesa zamjene

stanovništva nakon što krene uviđati da je dotad u potpunosti bjelačko stanovništvo jednog naselja u južnoj Francuskoj doživjelo populacijski preokret. Autor u samim počecima knjige daje naslutiti i čitatelju koji se nikada nije susreo s pojmom teorije o velikoj zamjeni, da je riječ o teoriji koju tvore rasne i kulturološke odrednice, a to jasno utvrđuje iznijevši da se na prozorima i pragovima francuskih prastarih kuća i ulica „pojavlivalo gotovo isključivo stanovništvo kakvo se u ovim krajevima nije dosad čulo i koje po odjeći, držanju i samom jeziku, kao da ne pripada tamo, već drugom narodu, drugoj kulturi, drugoj povijesti“ (Camus, 2012: 4). Renaud Camus kojeg se naziva i izumiteljem teorije o velikoj zamjeni (Walle, 2023) osjeća se pozvan govoriti o Velikoj zamjeni zbog čega ovu knjigu izdaje 2011. godine, a kroz djelo teoriju opisuje u nekoliko čimbenika. „Jedan od čimbenika velike zamjene je stalni priljev pridošlica, imigranata, ne državljana i njihova masovna prisutnost na teritoriju; masovna, a često i tajna“ (Camus, 2012: 5). Također, čimbenik koji prepoznaje je i zaštita koju takozvanim „ilegalcima“ pružaju takozvani moćni igrači. Autor u tu skupinu moćnika svrstava medije i političare koje proziva kao toliko značajne da će „ženi pod velom koja loše govori naš jezik, potpuno ne poznaje našu kulturu i, što je još važnije, preplavljena je osvetoljubivošću i neprijateljstvom, dati za pravo iskazati, da je i ona jednako toliko Francuz kao i onaj rođen u Francuskoj“ (Camus, 2012: 5-6). Sve dok se smatraju manjinom, autor ne smatra pridošlice problemom, ali tvrdi da ukoliko bi se radilo o suprotnom Francuska više nije Francuska (Camus, 2012: 7). Ono što Camus osuđuje i nikako ne uspijeva objasniti jest indiferentnost vlasti i ljudi koji, prema njegovom viđenju, otvoreno pristaju nazadovati i prepustiti domovinu oko koje su vođeni ratovi i stradale mnoge žrtve. Za njega je u takvom okruženju vidno riječ o invaziji, protu-kolonizaciji, promjeni ljudi i u konačnici velikoj zamjeni (Camus, 2012: 22).

Dakle, evidentno je kako autor ukazuje da Francuska „nije zemlja islama i da bi apsolutno trebala odbiti to postati“ (Camus, 2012: 28). Ukoliko u tome ne uspije njeni građani postati će „zamjenski ljudi: ljudi koji vide sve ostale ljude na isti način: svi dijelovi ovih ljudi mogu se mijenjati unedogled, uvijek će biti isti ljudi, barem će zadržati isto ime“ (Camus, 2012: 29). Ususret velikoj zamjeni, za koju smatra da je već i previše odmakla, autor Camus poziva na „odlučnost i volju da zadržimo našu kulturu, naš jezik naravno, naš način života i naš način postojanja, našu religiju ili ono što je od nje ostalo, naše krajolike ili naše ono što je ostalo od njih, naši zakoni, naši običaji, naše navike, našu kuhinju, naše slobode“ (Camus, 2012: 28). Bitno je za napomenuti kako knjiga “Le Grand Remplacement” sama po sebi ne dokazuje konspirativnost teorije velike zamjene već pruža bolji uvid u sam izvor teorije te način na koji

se teorija predstavlja široj javnosti. Ova tumačenja karakteriziraju teoriju velike zamjene danas i glavni su temelj njene prepoznatljivosti.

Pretečom suvremene teorije o zamjeni stanovništva izdvaja se i francuski roman „Le Camp des Saints“ autora Jean Raspaila objavljen 1973. godine, kojeg se zbog tematske sličnosti povezuje s „Le Grand Remplacement“ Renauda Camusa. Izdvaja ga se također kao još jedno francusko djelo koje je imalo utjecaja na formiranje i razvitak teorije o velikoj zamjeni. Razlog tomu je što i primarno objavljen Raspailov roman oslikava masovni priljev izbjeglica iz Indije u Francusku te ostatak Europe koji svojim dolaskom uzrokuju demografske promjene pokrenuvši urušavanje čitave europske civilizacije i gubitak europskog identiteta. Već u prvim stranicama francuski autor i istraživač izlaže da za njega tematika ovoga romana nije „pusti san već da uistinu idemo prema nečem takvom“ (Raspail, 1975: 1). Imigranti, novopridošlice sa brodova prikazuju se kao prijetnja svim društvenim vrijednostima i načinu života europskog stanovništva. Njihova boja kože, vjera i njihove namjere prikazane su kao one od ljudi kojih se treba paziti i od kojih se neupitno treba zaštititi. „I ti misliš da si iole sličan njima? Pogledaj, koža ti je bijela. Vi ste kršćanin, pretpostavljam“ (Raspail, 1975: 4). Likove romana jasno se diferencira prema njihovoj boji kože, dok se svi osim bijelaca smatraju uljezima.

Radnja romana prati dolazak Indijskih migranata netom prije blagdana Uskrsa, najvažnijeg kršćanskog blagdana za vjernike. Dijalogom između dvaju likova otkriva se strah od nepoznatog koji prevladava unutar domicilnog stanovništva i u trenutcima prije pristanka imigranata na obalu Francuske. Dolaskom „drugih“ na teritorij jača narativ o civilizacijskom sukobu koji će uslijediti između imigranata i domaćeg stanovništva. Citati dijaloga poput „Danas je Uskrs, zar ne? Pa, ovo je posljednji put da će vaš Krist uskrsnuti. "Ima milijun Kristova na tim brodovima vani. I odmah ujutro svi će ustati. Milijun njih. Dakle, tvoj Krist, sasvim sam... Pa, odzvonilo mu je“ (Raspail, 1975: 4) oslikavaju vrlo jasne razlike i animozitet koji je prema autoru iz prvih rečenica dijaloga prisutan. Dok Europljani imaju ispravne vrijednosti i dijelom su generacijama tamo rođenih Europljana, u istim očuvanim kućama u kojima su rađale njihove mame i bake, imigranti takve vrijednosti ne poznaju daje naslutiti Raspail što u romanu ukazuje kroz riječi jednoga od likova „Oni najprljaviji u grupi. Ovdje, u tvojoj kući. Ti si njima ništa, ti i sve ono što zastupaš. Vaš svijet ne znači ništa. Oni to neće ni pokušati razumjeti. Bit će umorni, čovječe. Umorni i promrzli. I zapalit će vatru tvojim velikim drvenim vratima. I obavljati će nuždu po tvojoj terasi, i brisati ruke o tvoje police pune knjiga. I ispljunut će tvoje vino i prstima jesti uz sav onaj lijepi kositar koji ti visi na zidu“ (Raspail, 1975: 5). Imigranti koji ne dijele zapadnjački način života i tradiciju u ovome romanu osuđeni

su na divljaštvo, a za autora „Treći svijet se počeo izljevati iz korita, a Zapad mu je bio kanalizacija“ (Raspail, 1975: 86). Navedeni strahovi i narativ kulturnog sukoba i demografske zamjene upravo su tematske sličnosti na kojima počiva teorija o velikoj zamjeni.

Ponovno zanimanje za ovu kontroverznu teoriju koju Jean Raspail izlaže u romanu „Le Camp des Saints“ potaknulo je nekoliko čimbenika. Njegov roman 2011. godine postaje *bestseller* nakon nekoliko terorističkih napada u Europi za koje se uspostavilo da su proveli radikalizirani muslimani u glavnim ulogama (Faktograf.hr, 2019). Godinu kasnije 2012. godine Renaud Camus objavljuje knjigu „Le Grand Remplacement“ upozoravajući na smjenu Francuza ne europskim narodima te teorija počinje zadobivati na pažnji. Poseban zamah teorija je dobila i zahvaljujući ratu u Siriji i povećanom priljevu izbjeglica 2015. godine (Faktograf.hr, 2019). Porast migracija u Europu potaknuo i je mnoštvo desničarskih pokreta na korištenje ideja iz ovih djela kako bi podržali svoje argumente i politike protiv imigracije i multikulturalizma te proširili zahtjev za zatvaranje granica.

Političari poput Marine Le Pen u Francuskoj i drugih desničarskih lidera u Europi i SAD-u često referiraju na koncepte slične onima u Raspailovom romanu i Camusovim radovima kako bi mobilizirali birače i oblikovali javnu percepciju o imigraciji. Le Pen je 2015. godine izjavila: „migranti donose prljavštinu, kriminal, siromaštvo i islamski terorizam. Francuska će biti “potopljena” u “strašnom” valu migranata koji predstavljaju samo “teret”“ (New York Times, 2015). Retorika koja se služi strahom od gubitka nacionalnog identiteta ubrzo prihvaćena je i unutar populističkih krugova te kroz široku dostupnost informacija putem društvenih mreža ponovo doživljava uspon u javnom diskursu.

2.1. Teorija velike zamjene u svijetu

U Europi, Americi i diljem svijeta pojavila se renesansa rasizma i ksenofobije. Dok je u Sjedinjenim Američkim Državama povijesno rasizam primarno fokusiran na jugoistočnim dijelovima zemlje na kojima je nekoć prevladavalo ropstvo, danas se čini da su rasne napetosti ipak postale mnogo raširenije (Walle, 2023). Porastom imigracija diljem svijeta nastaju nove društvene napetosti koje jačaju konzervativne i rasno osjetljive politike usmjerene na promicanje i uzdizanje nacionalističkog identiteta. „Čini se da su ti trendovi u Europi rezultat imigracije etničkih i vjerskih stranaca u zemlje koje su dugo bile kulturno homogene“ (Walle, 2023: 30). „Na primjer, kako je Britansko Carstvo ogoljeno nakon Drugog svjetskog rata,

mnogi stanovnici bivših kolonija migrirali su u Veliku Britaniju, mijenjajući demografsku strukturu zemlje. Ostale zemlje, uključujući Njemačku, uživale su poslijeratni gospodarski rast koji je zahtijevao gostujuće radnike iz drugih zemalja, posebice Turske. Slični primjeri se nižu diljem Europe“ (Walle, 2023: 30). Na tom tragu napetosti i nemiri poput već spomenutog rata u Siriji pojačali su migracije diljem Europe čime su „mnogi Europljani postali neprijateljski raspoloženi prema pridošlicama“ (Walle, 2023: 30). Sjedinjene Američke Države s druge strane, iako poznate po multikulturalizmu također su suočene s neslaganjima raznih etničkih skupina usprkos tome što su zemlja nevjerojatne kulturne raznolikosti koju se smatra temeljem američke civilizacije (Walle, 2023: 30). „Širok raspon pitanja koja nisu u potpunosti riješena tijekom ere građanskih prava 1960-ih, zajedno s problemima na južnoj granici, stvaraju kontroverze koje ponekad vode do nasilja“ (Walle, 2023: 30).

S novootkrivenim fokusom na uvažavanje kulturnog identiteta budi se nova struja autora s uzorom na Renauda Camusa u čijem fokusu je teorija velike zamjene koja upozorava da će neregulirana imigracija autsajdera vjerojatno uzrokovati razvodnjavanje i raseljavanje autohtonih Europljana (Walle, 2023: 31). Sve jačajući pad kulturne homogenosti stvorio je strahove, nelagodu i otuđenje koji su katalizatori za stvaranje potpore ovoj teoriji koja pod utjecajem svih dosadašnjih navedenih čimbenika poprima sve jasniji oblik i postavlja se kao vrlo važna točka u politikama migracija i zaštite granica (Walle, 2023: 31). Jasno očitovanje navedenog vidljivo je upravo na primjeru Francuske. Autor knjige „Le Grand Remplacement“ Renaud Camus, nakon što je razvio svoju teoriju velike zamjene, „pokrenuo je i vlastitu političku stranku koja je zagovarala deportaciju svih onih koji su bili rasno ili etnički različiti, prisiljavajući ih na odlazak iz Francuske i protjerujući ih u drugu navodnu “domovinu”“ (Walle, 2023: 34). U Francuskoj, skupine koje on smatra "osvajateljima" i potencijalnom ugrozom uglavnom su islamske vjeroispovijesti i/ili porijeklom iz Sjeverne Afrike. Oni iz drugih regija koji prihvaćaju Camusov model strahuju da autsajderi mijenjaju ravnotežu moći i postupno transformiraju etos društva“ (Walle, 2023: 35).

Verzije ove teorije objeručke su prihvaćene od strane različitih društvenih grupa, primarno su je „prihvatili mnogi bijeli rasisti, desničarski ekstremisti i "nacionalisti" u Europi, Sjedinjenim Državama i drugdje“ (Walle, 2023: 35). Većina znanstvenika, međutim, tvrdi da je teorija u najboljem slučaju prenapuhana, a u najgorem opasno pogrešna. U svakom slučaju, teorija velike zamjene izvršila je značajan utjecaj na svijet, a kako se manifestirala u Hrvatskoj izložiti će poglavlje koje slijedi. Zasada možemo jasno utvrditi odrednice ove teorije koje su opće prihvaćene od autora diljem svijeta i koji se oslanjaju na Camusovu teoriju kao početnu tezu

teorije o zamjeni stanovništva. „Ažurirana na okolnosti 21. stoljeća, Camusova teorija tvrdi da francuski narod koji je nastanjivao svoju zemlju stotinama ili tisućama godina biva zamijenjen, istisnut ili razrijeđen strancima koji posjeduju različito rasno, vjersko, i etničko podrijetlo. Mehanizam za njihovu zamjenu ne uključuje vojnu ili fizičku silu, već se manifestira kroz oblik demografskih prijelaza koji su izazvani imigracijom koji zajedno s razlikama u stopi nataliteta tvore iznenađujuće brojke demografskog pada domicilnog stanovništva stvarajući privid manjine, a s druge strane rasta novo pridošlog stanovništva koje tvori takozvanu sve rastuću većinu“ (Walle, 2023: 35).

Jasno je da Camusove izjave imaju izravna obilježja reakcionarnosti i rasizma. Teorija se stoga pripisuje ponajviše diskursu „reakcionarnih bijelih rasista koji prihvaćaju teoriju velike zamjene kao ispriku za rasizam i ksenofobiju“ (Walle, 2023: 37). Rastom imigracija takve su tendencije sve učestalije, a potpora desničarski orijentiranih stranaka takvom diskursu zasigurno je od velikog značaja za generiranje još veće potpore takvim stavovima. Rasizam je oduvijek bio prisutna tema unutar američke povijesti na koju su Europljani gledali izdaleka, no recentnija događanja i razvoj kako legalnih tako i ilegalnih migracija stvara time i slično okruženje unutar Europe. Iako postoje mnogi autori koji će garantirati da se povijest doista ponavlja, u ovome slučaju promoviranje ovakvih stavova treba obavljati s posebnom osjetljivošću izbjegavši promoviranje i razvijanje daljnje mržnje, rasizma i ksenofobije koja predstavlja ogromnu prijetnju europskim narodima u slučaju da postane općeprihvaćenom ideologijom i teorijom.

Ovo poglavlje daje nam uvid u to kakvo je razumijevanje teorije o velikoj zamjeni u njezinim samim začetcima, te kako ju je definirao francuski autor Renaud Camus kojeg se tvrdi kao začetnika teorije o velikoj zamjeni. Zapravo; možemo već sada pretpostaviti okvirnu definiciju ove teorije koja uključuje masovne imigracije i visoke moćnike kao promatrače sve kako bi se provela zamjena europskog stanovništva ne-europskim doseljenicima, uglavnom islamske vjeroispovijesti s kojima se nastoji provesti postupnu islamizaciju zemlje (Camus, 2012: 31). Camus poziva na zaštitu europskog identiteta te da takozvani multikulturalizam nazivamo onim što to uistinu jest, a prema njemu riječ je o fenomenu imena velika zamjena. Djelo Jean Raspaila samo dodatno potkrjepljuje teze koje izlaže Camus čime zaokružujemo ovo prvo poglavlje koje kroz prikaz ovih dvaju djela francuskih autora daje uvid te ujedno i odgovor prvo istraživačko pitanje rada koje odgovara na pitanje porijekla i povijesti velike zamjene.

3. Identitetski diskurs hrvatske desnice

Ovo poglavlje, prativši naslov diplomskog rada, definirati će i slijedeći nam važan pojam, a to je „identitetski diskurs“, te objasniti njegovo značenje i kako se može kategorizirati u političkom kontekstu. Definiranjem identitetskog diskursa i onoga što znači za hrvatsku desnicu poglavlje će odgovoriti i na drugo istraživačko pitanje: Kako i na koji način se teorija velike zamjene pojavljuje u desničarskom diskursu u Hrvatskoj.

Desničarski pokreti i stranke zauzimaju posebno mjesto u hrvatskoj političkoj sceni. Svojim politikama i medijskom prisutnošću kolektivno rade na oblikovanju i promoviranju specifičnog nacionalnog identiteta od početka Hrvatske samostalnosti. Ovaj proces oblikovanja identiteta često se oslanja na ono što možemo definirati kao identitetski diskurs hrvatske desnice. Navedeni diskurs može se okarakterizirati kao skup ideoloških narativa, vrijednosti i simbola koje desničarske političke stranke koriste kako bi oblikovale i promovirale specifično razumijevanje nacionalnog identiteta. Ključne komponente ovog diskursa identificirati će se u ovome poglavlju, a one uključuju pridavanje značaja povijesnom formiranju državnosti, isticanje kulturnog i etničkog identiteta, suvereniteta te korištenje teorije velike zamjene u političke svrhe.

Kako bi smo objasnili kako se teorija velike zamjene uklapa u širi identitetski diskurs desnice navesti ćemo nekoliko tematskih područja u kojima dolazi do povezanosti između teorije o velikoj zamjeni i identitetskog diskursa desnice općenito. Tako je primjerice svoje prvo izvorište u suvremenoj politici teorija pronašla „2010. godine među tako zvanom alt desnicom i bijelim supremacističkim figurama“ (National immigration forum, 2021: 2). Daljnje globalno širenje teorije o velikoj zamjeni uslijedilo je izbijanjem migrantske krize 2015. godine posebice pojačanjem migrantskih tokova usmjerenih prema južnoj Europi. U takvim okolnostima desničarska retorika postala je sve više sklonija teoriji o velikoj zamjeni pa je tako američki republikanski zastupnik Steve King 2017. godine na *twitteru* objavio kako "ne možemo obnoviti našu civilizaciju s tuđim bebama" (National immigration forum, 2021: 2). Osim američkih političara i kod europskih političara prepoznao se trend pripisivanja nenadanih migracija teoriji velike zamjene stanovništva. Dobar primjer toga je i već spomenuta krajnje desna francuska političarka Marine Le Pen koja se i 2019. godine opetovano pozvala na navedenu teoriju. Uskoro ju prisvaja i hrvatska desnica, najprije kroz medijske članke koji su kritizirali politiku tadašnje njemačke kancelarke Angele Merkel, „zahvaljujući kojoj je

Njemačka primila najveći broj izbjeglica“ (Faktograf, 2019), a zatim i određeni dio hrvatske desne političke scene o kojoj će više biti riječi u ostatku rada.

3.1 Povijesni i politički kontekst

Kako bi smo razumjeli današnji identitetski diskurs hrvatske desnice potrebno je prikazati povijesni pregled u okviru kojega se razvio i na temelju kojega se definira i danas, a riječ je o nacionalističkim pokretima druge polovice 19. stoljeća. Svaki od njih imao je vlastitu ideju o tome što čini hrvatski nacionalni identitet i odakle on dolazi (Bellami, 2003: 43). „Dok su neki pokreti naglašavali slavensko jedinstvo, drugi su se fokusirali na povijesnu državnost i etnički identitet“ (Bellami, 2003: 43). Razumijevanje tih pokreta i njihovih ideologija ključno je za razumijevanje suvremene identitetske politike hrvatske desnice.

Identitetska politika u Hrvatskoj uključuje pokušaje definiranja nacionalnog identiteta kroz prizmu etničkog podrijetla, ali je komplicirana povijesnim činjenicama i nedostatkom jasnih etničkih prethodnika. Višeznačnost nacionalizma rezultat je složenih povijesnih, kulturnih i političkih procesa, a nacionalni identitet Hrvata svakako nije jednostavan i jednoznačan. (Bellami, 2003: 7). Identitetska politika hrvatske desnice može se promatrati kroz ovu prizmu, gdje postoji kontinuirana potraga za legitimacijom kroz povijesne i etničke narative, čak i kada su ti narativi povijesno sporni ili teško dokazivi (Bellami, 2003: 33). Zasigurno je da postoje mnoge složenosti i multietničnosti povijesti Hrvatske koje rezultiraju težem razumijevanju načina na koji se identitet konstruira i koristi u političke svrhe u suvremenoj Hrvatskoj, a za njihovo lakše shvaćanje najbolje je započeti pregledom raznih nacionalističkih pokreta tog doba.

Prvi i najistaknutiji nacionalni pokret u devetnaestom stoljeću bio je Ilirski pokret. Ilirski pokret pokušao je stvoriti zajednički slavenski identitet, kroz uspostavu zajedničkog književnog jezika kojeg se smatralo ključnim za razvoj ilirske nacionalne svijesti (Bellami, 2003: 44). Tri glavna dijalekta kojima su se služili Južni Slaveni – štokavski, čakavski i kajkavski – spojena su u jedan književni jezik (Bellami, 2003: 44). Osim ilirizma pojavile su se i brojne druge ideologije pa tako prema Mirjani Gross, moguće je identificirati pet različitih nacionalnih ideologija koje su se razvile u Hrvatskoj u tom razdoblju, a to su „ilirizam, jugoslavenstvo, Stranka prava, seljački pokret i socijaldemokrati“ (Bellami, 2003: 45). Pritom je važno za napomenuti kako su

navedene ideologije različito tumačile povijest hrvatske državnosti te na taj način doprinijele podjeli u tumačenju nacionalnog diskursa na političkom spektru.

Jedno od takvih tumačenja jest i spomenuto pravaško tumačenje koje je veličalo ideju stvaranja „velike Hrvatske“ koja bi obuhvaćala Hrvatsku, Slavoniju, Istru, Dalmaciju, Dubrovnik i Bosnu i Hercegovinu (Bellami, 2003: 45).

Nacionalna ideologija počivala je na ideji Hrvata kao 'političkog naroda' koji ima povijesno pravo na državnost koju uživa od 9. stoljeća, a ideje o neovisnosti i suverenitetu Ante Starčevića možemo prepoznati i u suvremenom diskursu kada su ponovno zadobile svoje mjesto prilikom procesa ulaska Hrvatske u EU (Bellami, 2003: 45). Upravo navedeno je odličan pokazatelj kako su se povijesne ideje očuvale i manifestirale u moderno političko doba. Osim pravaške, ideologija koja je također utjecala na razvoj identitetskog diskursa hrvatske desnice jest i jugoslavenstvo. Jugoslavenstvo kao ideologija predstavlja svojevrsan „izraz težnje za jednom ljudskom zajednicom u kojoj ne bi bilo oblika posredovanja i gdje bi društveni odnosi bili lišeni interesne podijeljenosti, sukoba i borbi, i kao takvo oblik kretanja ka ne-naciji“ (Flere, 1988: 452). Nadalje, suprotstavljanje ideji jugoslavenskog jedinstva može se povezati s desničarskim odbacivanjem jugoslavenskog naslijeđa i naglašavanjem hrvatskog nacionalnog identiteta. U tom smislu ključno je spomenuti Franju Tuđmana, prvog Hrvatskog predsjednika koji je pitanje nacionalnosti oformio nad idejom odbacivanja jugoslavenstva te uspostavljanja neovisne države Hrvatske.

Kako bi jasnije razumjeli identitetski diskurs hrvatske desnice danas i njegove ključne komponente, važno je i osvrnuti se na dijelove koji nastaju već sa ostvarenjem samostalnosti Republike Hrvatske gdje se navodi kako su se „unutar Jugoslavije sve zajednice koje su postale njenim djelom suočile s istim izazovom preispitivanja i novog definiranja svojih identiteta“ (Bellami, 2003: 182). Također, nakon njenog raspada Hrvatska se ovoga puta kao samostalna država ponovno suočila s istim zadatkom. Raspad je označavao pluralizam nacionalnih identiteta, a 1990-ih, za Franju Tuđmana glavni zadatak bio je nametnuti jedinstveno razumijevanje nacionalnog identiteta koje bi ujedinilo različite nacionalne ideologije (Bellami, 2003: 43). Danas znamo da su takvi pokušaji oblikovanja jedinstvenog identiteta koji su suočeni s bogatom i kontradiktornom vlastitom poviješću posebice problematični te gotovo graniče s nemogućim, poglavito i iz razloga što se identitet i danas rekonstruira i koristi u političke svrhe od strane raznih političkih stranaka u Hrvatskoj. Tako primjerice, Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) od svojih samih početaka zastupa viziju jedinstvene i neovisne Hrvatske. Kao politički, ili čak nacionalni pokret imao je zadatak utjeloviti i ponovo zbližiti hrvatsku naciju,

kroz ideologiju Franje Tuđmana na samom vrhu (Bellami, 2003: 67). Stranka je imala u cilju „osigurati "zajedništvo" ljevice, desnice i centra u Hrvatskoj, zato sa i nazvala "zajednicom", a ne "partijom" jer bi partija ili stranka predstavljala samo jednu stranu ili jedan dio, dok zajednica predstavlja cjelinu“ (Jović, 2017: 95).

Također, u kontekstu važnosti povijesnog formiranja državnosti potrebno je spomenuti i ulogu Hrvatske katoličke crkve koja je bila jedna od institucija koja se dosljedno odupirala komunističkoj vlasti, a Tuđman je inzistirao da je time Crkva odgovorna za njegovanje hrvatskog nacionalnog identiteta u mračnom razdoblju komunističke vlasti (Bellami, 2003: 156). Jasna odrednica hrvatske desnice stoga je oduvijek bilo povezivanje s katoličkom Crkvom što ostaje dijelom njezine prepoznatljivosti i danas. Iz navedenog jasno je da identitetska politika desnice počiva na idejama Franje Tuđmana i zagovaranju održavanja i jačanja samostalne i slobodne Hrvatske. U tadašnjem fokusu bivala je ideja pročišćivanja hrvatske kulture i stvaranje jasnih razlika između hrvatske i srpske te smisao takve ideologije ostaje isti, a to je da Hrvatska posjeduje svoju vlastitu tradiciju i kulturu u koju ne smije dospjeti nikakav strani utjecaj.

Desničarski narativ je sveprisutan te je ostao nepromijenjen u svojoj srži bez obzira koju se etničku skupinu smatralo prijetnjom. Takav koncept najbolje je vidljiv u suprotstavljanju hrvatskog naspram srpskog identiteta gdje se navodi kako „Hrvati pripadaju drugoj kulturi – drugoj civilizaciji od Srba, ... unatoč sličnosti u jeziku ne možemo biti zajedno. Hrvati su dio zapadne Europe, dio mediteranske tradicije. Srbi pripadaju Istoku. Oni su istočni narodi poput Turaka i Albanaca“ (Bellami, 2003: 68). Tuđman je inzistirao na tome da je ova inherentna kulturološka razlika nastala zbog različitih povijesti dviju nacija (Bellami, 2003: 68). Iste ideje ostaju prisutne i u suvremenoj politici gdje se identični diskurs koristi u novim kulturološkim izazovima poput pojavljivanja sve većeg broja stranih radnika na teritoriju Republike Hrvatske. Kulturološke razlike, povijest i tradicija rade jasnu razdjelnicu zbog kojeg desnica i dalje ustraje na važnosti održanja autonomije i kulturne homogenosti. Figura Franje Tuđmana nastavlja obilježavati dominantni nacionalistički diskurs, a njegove dijelove strateški podržava i ljevica, naročito 2015. godine kada je „upravo iz SDP-a došla inicijativa da se zagrebački aerodrom nazove imenom Franje Tuđmana“ (Jović, 2017: 197). Država i dalje svojim aktima i službenim interpretacijama pokušava oblikovati naciju, a kako tvrdi Jović izgleda kao da Hrvatska kao država oblikovanje identiteta drži svojom glavnom zadaćom te je „Hrvatska u četvrt stoljeća od svog novog nastanka bila opsjednuta dizajniranjem nacije, odnosno njena identiteta“ (Jović, 2017: 11).

Izgradnja politički suverenog naroda povezana sa interpretacijom Domovinskog rata predstavlja važnu stavku koja obilježava i uzastopno prati izgradnju nacionalnog identiteta Hrvatske. Domovinski rat, „proglašen nultom točkom, ishodištem suvremene povijesti, datumom rođenja nove hrvatske države, ali i centralnom točkom njene sveukupne povijesti“ ostaje sveprisutan faktor identiteta Hrvatske, a poglavito identiteta i identitetskog diskursa hrvatske desnice (Jović, 2017: 12). Tuđmanova ideologija iznjedrila je potpuno novi oblik Hrvatske koja je nakon ratnog sukoba iz devedesetih postala “etnički homogena zemlja, u kojoj je 90 posto stanovnika istog, etnički hrvatskog porijekla“ (Jović, 2017: 283). Pitanje multikulturalizma nasuprot važnosti narativa „čiste Hrvatske“ preostalog iz devedesetih uvelike odražava sukob ideologija između ljevice i desnice danas te odupiranje bilo kakvoj vrsti multikulturalizma od strane desnice možemo prepoznati kao važnu odrednicu koju desnica zastupa od samih početaka samostalne Hrvatske.

Kroz ovaj primjer može se uvidjeti jedan od načina na koji desničarski političari koriste povijesne narative kako bi legitimirali svoje stavove. Označavanjem migrantske krize 2015. godine kulturnom i ekonomskom ugrozom savršeno oslikava navedeno. Izlaskom iz Jugoslavije Hrvatska je napokon ostvarila dugogodišnje težnje ostvarivanja vlastitog identiteta i osnaživanja identitetske politike. Definiranje vlastitih granica svakako je bio prvi korak k njenom ostvarenju kao samostalne države Hrvatske. Politički programi desničarskih stranaka poput Domovinskog pokreta i za 2024. godinu jasno definiraju i naglašavaju važnost suverenosti i zaštite granica. Politički program Domovinskog pokreta izdvaja posebice „migracijsku invaziju“ dajući joj naglasak kao jedne od ugroza, iznijevši da se „suverenost svake države, pa tako i Republike Hrvatske očituje u suverenom pravu odlučivanja o tome tko i pod kojim uvjetima može ući u zemlju. Hrvatska mora štiti svoje granice i svoje stanovništvo od svih ugroza, pa tako i od migrantske invazije“ (www.dp.hr, 2024). Na pitanje migracija daju jasan osvrt, nastavljajući da migracije kojima je Hrvatska posljednjih godina izložena predstavljaju jasnu ugrozu hrvatske sigurnosti i suverenosti. „Samo u 2023. godini u Hrvatsku je ilegalno ušlo 68.500 migranata, vojno sposobnih muškaraca. Intenzitet migracija u Europu, pa tako i u Hrvatsku najviši je još od vremena velike migrantske krize 2015. i 2016. godine“ (www.dp.hr, 2024). Domovinski pokret u svojem programu javno iskazuje protivljenje multikulturalizmu radi očuvanja hrvatskog identiteta. „Primjeri brojnih država EU ukazuju na promašenost projekta „multikulturalizma“ i na nužnost čuvanja vlastita nacionalnog identiteta“ (www.dp.hr, 2024). Ovaj primjer jasno svrstava nacionalnu zaštitu u identitetski diskurs

hrvatske desnice, a problematiku migrantskih kretnji kao svojevrsnu invaziju na kulturnu homogenost i suverenitet države.

Slijedom rečenog, na identitetski diskurs hrvatske desnice snažno je utjecao povijesni i politički kontekst posebice izgradnja samostalne i suverene Republike Hrvatske za vrijeme ratnih zbivanja 1990-ih godina. U tom smislu, od presudne važnosti za formiranje identitetskog diskursa hrvatske desnice kakvog danas poznajemo bilo je kreiranje dugo očekivanog nacionalnog identiteta koji se pokazao kao temeljna karakteristika te mehanizam za ostvarenje suvremenih političkih ciljeva. Stalno referiranje na pitanje nacionalnog identiteta generira političko stanje gdje se pitanje nacionalizma i nacionalnog identiteta promatra kao povijesne fenomene koji su nasilno prilagođeni i iskorišteni u sadašnjosti kako bi služili trenutnim političkim interesima. Slično tome, autor Campbell navodi da bismo pitanja nacionalizma i nacionalnog identiteta trebali tretirati „kao pitanja povijesti nasilno raspoređena u sadašnjosti za suvremene političke ciljeve“ (Bellami, 2003: 171).

4. Desnica u Hrvatskoj

Glavni cilj i svrha ovoga poglavlja jest objasniti trenutne pozicije desničarskih političkih pokreta u Republici Hrvatskoj gdje će se odgovoriti na posljednje istraživačko pitanje koje odgovara na koji način hrvatske desničarske stranke i njihovi akteri koriste teoriju velike zamjene u svojoj političkoj retorici.

Najprije će se prikazati na koji način i u kakvom političkom kontekstu djeluju akteri hrvatske desnice te na koji način se koriste elementima teorije o velikoj zamjeni stanovništva. Ovo poglavlje također će prepoznati i jasno izdvojiti pojedine aktere koji se služe teorijom velike zamjene te koji je javno plasiraju kao takvu na svojim društvenim mrežama. Paralelno s interpretacijom hrvatske desnice prikazati će se kako teorija velike zamjene u određenim okolnostima može poprimiti konspiratorne značajke i biti okarakterizirana kao teorija zavjere unatoč tome što se ne mora nužno u takvome obliku pojaviti.

4.1. Akteri i djelovanje hrvatske desnice

Teorija velike zamjene stanovništva, koja je popularizirana u Francuskoj također je pronašla svoje mjesto i u javnom diskursu Hrvatske. Prvotno se pojavila među desničarskim grupama i

ideologiji, te proširila na društvenim mrežama desničarskih političara. Takav trend predstavlja logičan slijed s obzirom na rastući fenomen teorije o velikoj zamjeni unutar europske desnice. Primjerice u posljednjih nekoliko desetljeća Europa bilježi znatan rast izbornih uspjeha stranaka radikalne desnice gdje su neke od najpoznatijih: „francuska Nacionalna fronta, nizozemska Slobodarska stranka, mađarski Jobbik, Alternativa za Njemačku, Srpska radikalna stranka te Slobodarska stranka Austrije“ (Veselinović, 2018: 244). S druge strane kako bismo uspješno opisali aktere i djelovanje hrvatske desnice na tu temu potrebno je napraviti jasnu distinkciju između preostalih suprotstavljenih aktera na hrvatskoj političkoj sceni, pretežito lijevo liberalnih aktera. Sukladno tome neke od ključnih razlika između desnih i lijevo liberalnih aktera ponajprije su uočljive u domeni kulture i ideoloških vrijednosti gdje je razlika uglavnom „po religioznosti, nacionalizmu i patriotizmu“ (Sekulić, 2016: 157). Najočiti primjer međusobne ideološke suprotstavljenosti bio je vidljiv na primjeru migrantske krize 2015. godine kada je hrvatska vlast na čelu sa SDP-om pristupila problemu migracija na liberalan i humanitaran način dopustivši prihvati i prijevoz izbjeglica kroz teritorij Republike Hrvatske. Tako primjerice autor Henjak u svom radu navodi kako je tadašnja lijeva hrvatska vlada nastojala „prikazati migrantsku krizu prije svega kao humanitarni problem, a Hrvatsku primarno kao pružatelja logističkih usluga čija se uloga svodi na efikasno i brzo prevoženje tisuća migranata preko svojeg teritorija u humanim uvjetima“ (Henjak, 2018: 4). Suprotno njima desne političke opcije navedeno izbjegličko pitanje proglasile su sigurnosnom ugrozom te kritizirale takav pristup ljevice. Prisutnost migranata kasnije se predstavila kao moguća prijetnja oduzimanju poslova domicilnom stanovništvu, a analiza koju provodi Henjak ukazuje da birači u doba migrantske krize 2015. godine „pretežno nisu vidjeli migrante kao čimbenik koji može pozitivno utjecati na hrvatsko društvo“ (Henjak, 2018: 8). Narativ desnice pokazao se značajno zastupljenijim, a osjećaj kulturalne i ekonomske prijetnje presudnim čimbenikom koji određuje stav prema migrantima (Henjak, 2018: 8).

Hrvatska desnica prednjači kao značajan politički akter te kroz povijest pa sve do danas zadržava relativno jednaku poziciju usprkos dinamičnim izazovima. Političku scenu Hrvatske karakterizira ideološki pluralizam, te međusobno političko nadmetanje, a desničarske stranke, ponajprije najpoznatija Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) te preostale stranke desne orijentacije poput Domovinskog pokreta i Mosta održavaju relevantnu poziciju na desnom političkom spektru. Njihova retorika usmjerena je na naglašavanje nacionalnog identiteta, suvereniteta, demokršćanskih i konzervativnih vrijednosti, što se i dalje uvelike predstavlja kao

važan faktor mobilizacije biračkog tijela. Tradicionalne vrijednosti navedenih stranaka time okupljaju birače raznih demografskih skupina koje pokazuju određenu razinu konzistentnosti što je i jasno vidljivo obzirom na uspjeh i godine vlasti s Hrvatskom demokratskom zajednicom na vrhu. Kako izlažu u vlastitom stranačkom programu „to se više puta potvrdilo, u novije vrijeme posebice na parlamentarnim izborima 2016. i 2020. godine. Na tim se izborima pokazalo da HDZ dobiva najveću potporu birača kada je vođen upravo tim vrijednostima i idealima“ (hdz.hr, 2022: 8). Kao takav HDZ se „pojaviu u osvit demokratskih promjena u Srednjoj i Istočnoj Europi, vrlo brzo preuzevši ulogu nositelja demokratizacijskih procesa u Hrvatskoj“ (Čakar, 2009: 32). HDZ kao najveća desničarska stranka u Hrvatskoj, od svog osnutka 1989. godine uspijeva zadržati stranačku stabilnost i prosperitet te ostaje relevantan faktor u političkom životu zemlje. „Politika Hrvatske demokratske zajednice bila je uspješan odgovor na proces raspada Jugoslavije, posebno što se tiče političkih ciljeva kao što su suverenost i neovisnost Hrvatske“ (Knežević, 2015: 3) Kao svoja temeljna načela i odrednice HDZ od tada i dalje visoko drži demokraciju i domoljublje te se „zalaže za dostojanstvo Domovinskoga rata i poštovanje prava hrvatskih branitelja i njihovih obitelji. Istome ostaje trajno privržena i javno izlaže isto kao moralnu i društvenu dužnost države (hdz.hr, 2022: 6).

Ostale odrednice koje se ističu u programu su narodnjaštvo i kršćanska tradicija usmjerena na „promicanje obiteljskih vrijednosti, društvene solidarnosti i tolerancije“, stranka obitelj ističe kao temeljnu jedinicu društva, a osnovnu ulogu države pronalazi u službi i zaštiti svojih građana (hdz.hr, 2022: 6). Ove odrednice izlaže program Hrvatske Demokratske Zajednice naziva „HDZ i Hrvatska u četvrtom desetljeću samostalnosti“ kroz koji stranka predstavlja svoje poglede, stajališta i viziju razvoja Hrvatske (hdz.hr, 2022: 5). Program prepoznaje nekolicinu globalnih promjena kao potencijalnu ugrozu za hrvatsko društvo te se problematikama koje slijede u javnom diskursu bave stranački najutjecajniji akteri. Suvremeni izazovi koje kao takve prepoznaje program su „rat na europskom kontinentu, narušena sigurnosna ravnoteža, ubrzavanje klimatske krize, nužnost energetske tranzicije, prilagodba digitalnoj revoluciji, negativni demografski trendovi, globalne zdravstvene ugroze i rastući migracijski pritisci“ (hdz.hr, 2022: 5). HDZ svojim djelovanjem od osamostaljenja države uzima kao svoju odgovornost odgovoriti na izazove i dodatno ojačati hrvatsku državnost, a izjašnjava se kao stranka desnog centra domaćeg političkog spektra još od svoje transformacije iz „svehrvatskog nacionalnog pokreta u političku stranku“ (hdz.hr, 2022: 5). Dok, kao što smo već utvrdili zadržava i posjeduje opširnu bazu podrške, izazovi HDZ-a leže u balansiranju tradicionalnih vrijednosti i modernih izazova suvremenog svijeta. U ovome radu izdvojeni „rastući

migracijski pritisci“ koje i program HDZ-a prepoznaje kao ugrozu su svakako stavka koja se pojavila unutar diskursa desnice. Od trenutka jačanja migrantske krize 2015. godine tema migranata i njihove prisutnosti na hrvatskom teritoriju plijenila je pažnju medija, a narativ o prijetnji koju predstavlja njihov nastavak života u Hrvatskoj tek sada postaje prepoznatljiv, naročito kada je riječ o društvenim mrežama aktera hrvatske desnice.

Što se tiče političkih ličnosti i aktera unutar HDZ-a koji su u svojim izlaganjima o migracijama koristili retoriku o velikoj zamjeni stanovništva potrebno je napomenuti kako je broj i utjecaj takvih članova u redovima HDZ-a slabiji u odnosu na stranke desnije od HDZ-a poput Domovinskog pokreta i Mosta. Usprkos tome, u proteklih nekoliko godina djelovanja HDZ-a pojavili su se određeni akteri koji su zagovarali ponešto radikalnije ideje među kojima su se nalazile i natruhe o teoriji velike zamjene. Među političkim ličnostima koji su zagovarali čvrsto desne ideje vrijedi spomenuti bivšeg ministra kulture Zlatka Hasanbegovića koji se istaknuo kao snažan zagovaratelj nacionalnih i konzervativnih ideja, ali i opasnijih ideja poput povijesnog revizionizma te kritike antifašizma. U kontekstu migracija Hasanbegović se istaknuo kao veliki kritičar ideja liberalizma te multikulturalizma posebice u području konzervativnih vrijednosti. Tako primjerice, prilikom medijskog gostovanja Hasanbegović je istaknuo kako je Europa u velikoj krizi te kako svjedočimo „dekristijanizaciji moderne Europe, sustavnom razaranju svih obiteljskih i tradicionalnih vrijednosti, a tu činjenicu gledamo u posebnom kontekstu kada se suočavamo s modernim fenomenom masovne i ilegalne migracije koja dodatno stvara identitetsku konfuziju, paralelna društva i stvara društvene, gotovo nepremostive probleme i za ilegalne doseljenike i za domicilno stanovništvo“ (liberal.hr, 2019). Slijedom rečenog jasno se uočava kako Hasanbegović izražava snažnu zabrinutost zbog migracijskih trendova koji mogu promijeniti strukturu europskog stanovništva i stvoriti tzv. identitetsku konfuziju vjerojatno aludirajući na teorije o velikoj zamjeni. Ipak, bitno je istaknuti kako je Hasanbegović relativno kratko bio član HDZ-ove Vlade te je napustio ministarsku poziciju zbog neslaganja sa premijerom Plenkovićem, no ovaj primjer jasno ukazuje na snažna desna strujanja gdje HDZ kao umjerenu desnu stranku napuštaju pojedinci sa radikalnijim stavovima upravo poput Hasanbegovića. Osim Hasanbegovića, o demografskim izazovima raspravljali su i brojni drugi ugledni članovi HDZ-a. Jedan od njih jest Miro Kovač, bivši ministar vanjskih i europskih poslova u Vladi HDZ-a 2016. godine koji je u nekoliko navrata isticao problematiku demografskih promjena: „ostvarili smo gospodarsku stabilnost, ali preostaje nam zadaća demografskog i moralnog preporoda. To je nešto što se ne može ostvariti u nekoliko godina, za to će biti potrebne čak i generacijske promjene u duhu i u svijesti ljudi,

ali smo postavili takve temelje koji se više neće moći razrušiti“ (hrvatski-glasnik.com, 2024). Dakle, može se prepoznati bojznost među određenim političkim ličnostima HDZ-a te se može zaključiti kako unutar HDZ-a vladaju umjerenije struje razmišljanja o problemima migracija gdje se tek sporadično javljaju određeni elementi koji ukazuju na teoriju velike zamjene stanovništva.

S druge strane, manje stranke poput Domovinskog pokreta, iako dijele mnoge ako ne i sve odrednice hrvatske desnice bilježe promjenjivu podršku te je njihov rast povezan s aktualnim političkim pitanjima. Domovinski pokret je stranka osnovana 2020. godine, time i najmlađa istaknuta desna opcija koja zastupa noviju, radikalniju struju desnice u Hrvatskoj. Kao njeno lice dotada većinski svima poznat kao hrvatski glazbenik, a zatim i političar Miroslav Škoro, postavio je Domovinski pokret kao alternativu dosadašnjoj političkoj opciji i zagovaranjem čvrste politike protiv migracija kroz stranku uspio privući značajan broj glasača koji nisu pronalazili zadovoljstvo popularnim politikama i rješenjima, uključujući i ona HDZ-a.

Stavka nacionalne sigurnosti, njenog očuvanja te zaštita obitelji svakako je bila aktualno političko pitanje koje je Domovinskom pokretu u tome trenutku omogućilo stabilan rast i mogućnost zauzimanja dijela političke scene. U nazivu stranke jasno je istaknuto da je Domovinski pokret desna, domoljubna stranka, a svojim programom ostala je bliska dobro prepoznatljivim temeljima desnice. Desničarske stranke i pokreti iako se diferenciraju po svojoj političkoj strategiji i ideološkoj strogoći zajednički dijele fokus na obranu nacionalnog identiteta i konzervativnih vrijednosti, te se u tom pristupu pozicioniraju u opoziciji prema liberalnim i progresivnim politikama. Svakako se pokazalo da su stranke desnog spektra i vidno puno sklonije suradnji i postaju ideološki bliže ako se i nalaze u opoziciji ljevici (Peterlin, 2022: 9). Domovinski pokret time se predstavio kao nova opcija čija retorika i politika odgovaraju biračima desne orijentacije koji su razočarani postojećim, priliku odlučili dati novom valu. „U relativno kratkom vremenu svoga postojanja DP je postao respektabilna politička snaga koja privlači birače desnije od HDZ-a kao i dio protestnih birača“ (Peterlin, 2022: 9). Stranku nisu zaobišle ni kritike populizma i šovinizma, a raskol u stranci koji je rezultirao konačnom ostavkom osnivača stranke Miroslava Škore postavio je pitanje njene daljnje održivosti (Šobak, 2021).

Usprkos izazovima, stranka je nakon Škorine ostavke uspjela učvrstiti svoju poziciju na desnici te danas „nakon parlamentarnih izbora održanih u travnju 2024. godine Hrvatska demokratska zajednica (HDZ), predvođena premijerom Andrejom Plenkovićem koalira s Domovinskim pokretom koji je osvojio 14 mjesta u Saboru te postao ključni partner u ovoj koaliciji, čime je

povećao svoj utjecaj na politiku vlade“ (The Brussels Times, 2024). Ključni predstavnici Domovinskog pokreta često su upozoravali na demografske probleme poput iseljavanja, negativnog prirodnog rasta te starenja stanovništva. Važnost takve problematike vidljiva je u samom političkom programu Domovinskog pokreta gdje se na prvim stranicama programa ističe strategija demografskog oporavka i zaštita obitelji: „potaknuti i zabrinuti brojčanim stanjem autohtonog stanovništva u Republici Hrvatskoj, a na temelju popisa stanovništva iz 2021. godine, članovi Domovinskog pokreta predlažu sinkronizirano djelovanje od strane državnih tijela za poboljšanje demografskog deficita u zemlji, obuzdavanje daljnjeg iseljavanja, uvođenje pronatalitetnih djelovanja i za stvaranje perspektivnih uvjeta za povratak raseljenih obitelji“ (dp.hr, 2024). Glavnina političke retorike Domovinskog pokreta u kontekstu demografije i migracija izrečena je u sličnom obliku kao i retorika Mosta što ćemo vidjeti kasnije gdje se u prvi plan stavljaju sigurnost i ekonomija koji su pod udarom migracijskih kretanja.

U tom smislu, predsjednik Domovinskog pokreta, Ivan Penava je u obraćanju svojim biračima na političkom skupu prije parlamentarnih izbora 2024. godine pozvao „na uključenje sve intelektualne snage i raspoloživih kapaciteta u zaustavljanje demografskog sloma Hrvatske, ogroman gubitak i zamjenu stanovništva te obranu hrvatskih granica kako bi se sačuvala sigurnost“ (telegram.hr, 2024). Osim predsjednika Penave, širenje ideje o velikoj zamjeni aktualizirao je sadašnji saborski zastupnik iz redova Domovinskog pokreta, Tomislav Josić koji je prilikom sučeljavanja na javnoj televiziji izrekao kako „zamjenom stanovništva koja se događa svakodnevno, za 20 ili 30 godina neće biti ni Hrvata više u Hrvatskoj, nego ćemo biti, ne znam ni ja kako ćemo se zvati tada“ (faktograf.hr, 2024). Osim izravnog referiranja na opasnosti koje proizlaze iz migracijskih kretanja poput sigurnosnih ugroza te ekonomskih i etničkih problema vidljivo je i postojanje konspiratornih elemenata u retorici Domovinskog pokreta. Tako se navodi kako su ključni akteri stranke u više navrata spominjali tzv. tajne planove država Europske unije i njezinih politički elita: „članovi Domovinskog pokreta, od Ivana Penave do Marija Radića, više su puta upozorili na činjenicu da je u Hrvatsku prošle godine ušlo 68,500 ilegalnih migranata, ali i na to da se tajnim transportima iz Švicarske i Francuske ilegalni migranti deportiraju u Hrvatsku gdje su prvi put dobili tzv. privremenu zaštitu. Ovakvi postupci prijete time da se Hrvatska pretvori u tzv. hot spot Europske unije zbog sluganskih i briselskih politika vladajućih struktura“ (dnevno.hr, 2024). Slično poput Mosta, Domovinski pokret se u kampanji zalagao za strože kontrole granica gdje je jedan od ključnih prijedloga bio slanje vojske na granice kako bi se spriječio ulazak vojno sposobnih muškaraca,

potencijalnih terorista. Osim toga, Domovinski pokret je optužio Vladu Republike Hrvatske kako „migrante hrvatska policija po nalogu Vlade sigurnosno ne provjerava, niti tko su uistinu ti muškarci, niti im zna točan identitet, niti zna tko od njih ima terorističku prošlost, jesu li članovi ISIL-a, AL QUAIDE ili slično“ (tportal.hr, 2024). Navedeno djelovanje ključnih figura Domovinskog pokreta jasno prikazuje populističku taktiku koja cilja na strahove građana o postojanju potencijalnih ugroza poput gubitka poslova, sigurnosnih prijetnji ili čak gubitka nacionalnog suvereniteta, sve u svrhu stjecanja političke potpore.

Još jedna važna stranka koja se postavlja iznimno važnom za analizu hrvatske desnice u okviru migracijske politike i teorije o velikoj zamjeni stanovništva je i stranka Most. „Most nezavisnih lista jedno je od najvećih iznenađenja u hrvatskoj političkoj povijesti nastao u studenom 2012. godine uoči lokalnih izbora kada se isticao boreći u svrhu promjene načina upravljanja gradovima i općinama“ (Peterlin, 2022 : 9). „U početku je stranka bila ideološki heterogena iako su ju mnogi još u ranijoj fazi njena postojanja povezivali s Crkvom i, općenito, desnicom“ (Peterlin, 2022 : 9). Njena pozicija na političkom spektru bila je djelom brojnih rasprava obzirom da Most od svog začetka nije jasno definiran niti kao desna niti lijeva politička opcija obzirom da zastupa stavove sklone za obje strane političkog spektra. Autor Šalaj u jednoj od analiza Most karakterizira „kao granični slučaj između umjerenog centrističkog populizma i reformske stranke protiv establišmenta“ (Grbeša i Šalaj, 2017: 24). Most se u svojem programu predstavio kao stranka koja naglašava transparentnost i borbu protiv korupcije, no s druge strane u mnogim pitanjima poput suvereniteta, kulture, religije, obiteljskih vrijednosti i pitanja migracija pokazuje konzervativnost (Most, 2021). Stranka se kroz godine mijenjala, poprimila „sve jasnije obrise moderne konzervativne desne stranke što je bilo sve evidentnije kada se stranci pridružuju i javno desni intelektualci poput: kolumnista i sveučilišnog profesora Nine Raspudića, sveučilišne profesorice Marije Selak Raspudić, ekonomista i aktivista bliskim crkvenim udrugama Zvonimira Troskota te teologa, vjeroučitelja i katoličkog aktivista Marina Miletića“ (Peterlin, 2022 : 9). Također neki od ovih aktera pokazati će se značajnim u analizi plasiranja diskursa o zamjeni stanovništva ususret pojačanih migracija u Hrvatskoj. Nadalje, pozicija Mosta je nakon posljednjih parlamentarnih izbora svakako uvelike oslabila s Domovinskim pokretom koji ostvaruje veću podršku i mijenja Most na njegovoj prethodnoj poziciji. Zadržavanje relevantnosti i dosljednosti ostaje najveći zadatak Mosta, a balans između konzervativne i centrističke politike njegova prepoznatljiva odrednica. Most kao parlamentarna stranka ostaje mjerodavan politički faktor, no s obzirom da posljednjih godina nije niti jednom participirao u državnoj vlasti, osim kratkotrajne epizode iz 2015. godine kada je koalirao sa

HDZ-om nije postao dovoljno utjecajnim kako bi nastavio promicati političke ciljeve koje si je i zadao (Peterlin, 2022 : 28).

U okviru Mosta nezavisnih lista postoji značajan broj političkih aktera koji proces migracijskih kretanja objašnjavaju kroz prizmu teorije velike zamjene. Tako je primjerice saborski zastupnik Marin Miletić u par navrata na društvenim mrežama komentirao migracijsku situaciju u Republici Hrvatskoj te izričito napomenuo kako se nalazimo „u procesu zamjene stanovništva“ te je u svom izlaganju iznio ključan konspiratorni element u raspravama o teoriji velike zamjene, a to je postojanje tzv. tajnog plana u okviru kojega se nastoji namjerno stimulirati proces zamjene stanovništva u svrhu određenih interesa: „javna je tajna po političkim krugovima kako su pojedini veleposlanici organizirano s HDZ-ovskim institucijama namjerno radili na povezivanju naših tvrtki za useljavanje/zapošljavanje stranaca iz dalekih zemalja. Njima je to geopolitički projekt, puniti svojim ljudima Hrvatsku i europske zemlje“ (jutarnji.hr, 2023). Osim objavama na društvenim mrežama, članovi Mosta nerijetko i u javnim istupima vrlo oštro komentiraju migracijske trendove, posebice sve veći priljev stranih radnika na teritorij Republike Hrvatske. Tako je primjerice Nikola Grmoja u predizbornoj debati na javnoj televiziji optužio izvršnu vlast Republike Hrvatske za proces zamjene stanovništva: „provodite zamjenu stanovništva, tjerate Hrvate iz Hrvatske i uvodite stranu radnu snagu“ (faktograf.hr, 2024). Takve izravne optužbe predstavljaju ozbiljan politički izazov s obzirom da može uzrokovati niz negativnih pojava poput političke polarizacije, jačanja ekstremizma, ali i svojevrsnu eroziju povjerenja u ključne političke institucije države. Korak dalje u postupanju s problematikom priljeva migranata na teritorij Republike Hrvatske učinio je gradonačelnik grada Sinja i saborski zastupnik Miro Bulj. Naime, Bulj je krajem 2023. godine izrazio zabrinutost zbog sve većeg priljeva ilegalnih migranata na teritorij Cetinske krajine te je predložio uspostavu građanske straže. Gradonačelnik Bulj se na takav potez odlučio zbog niza razloga među kojima su, kako on tvrdi, nebriga državne vlasti, nekontrolirani priljev migranata te zbog potencijalnih terorističkih opasnosti čime je izjavio: „mi ćemo se na tom području morati i ujediniti kad počnu ulaziti nekontrolirano migranti među kojima su i teroristi. Oni nose svoje ratove i svoje kulture i nije ih briga za nas, a nije briga ni državu. Ako budu pucali iz oružja u naše ljude, morat ćemo vratiti istom mjerom“ (vijesti.hrt.hr, 2023). Slijedom izrečenih stavova članova Mosta jasno je vidljivo kako postoji značajno veća hrabrost i odvažnost u komentiranju migracijskih problema te je ključna odrednica etiketiranje migranata kao opasnosti za sigurnost i ekonomiju države. To je najočitiije upravo na primjeru Mire Bulja koji je pitanje ilegalnih prijelaza granice sekuritizirao do mjere uspostavljanja građanske straže.

Pored HDZ-a, Domovinskog pokreta, i Mosta kako bi upotpunili sliku desničarskih pokreta u Hrvatskoj valja spomenuti i nekoliko manjih desničarskih stranaka koji utječu na politički diskurs, iako ostvaruju značajno manji domet i utjecaj. Stranke poput Hrvatskih suverenista, HSP-a (Hrvatske stranke prava), stranke Pravo i pravda te Stranke Ivana Pernara koje su usmjerene na specifične aspekte desničarske ideologije zajedno sačinjavaju desno usmjereni spektar Hrvatske. Ove stranke nerijetko prisvajaju ulogu korektiva ili opozicije HDZ-u, pokušavajući ga pritisnuti s desna i skrenuti pažnju na identitet hrvatske desnice kada stranka skrene prema centru. U tom smislu odnose desnice s ljevicom uvelike obilježava polarizacija i sukobi interesa gdje desnica kritizira napuštanje i popustljivost ljevice kada se radi o pitanjima nacionalne sigurnosti, pojačanih migracija i očuvanja nacionalnog identiteta. Ovim fundamentalnim razilaženjem dviju strana koje se jasno očituje i plasira u javnom diskursu stranke uspijevaju mobilizirati birače i na temelju tema poput imigracije potaknuti na angažman i podršku. HDZ i dalje uvjerljivo ostaje dominantna snaga hrvatske desne politike neovisno o tome koliko je pritisnuta od strane manjih radikalnijih desničarskih stranaka poput Domovinskog pokreta. Ovaj dinamični odnos između manjih stranaka i glavne sile HDZ-a osigurava poziciju desnice kao nepokolebljivog aktera u hrvatskoj politici usprkos tome što biva suočena s mnogim izazovima kako od strane ljevice tako i iznutra, ali u konačnici i mnogim mogućnostima za napredak i rast.

U djelovanju hrvatske desnice javljaju se mnogi akteri, a među njima izdvaja se kao najvažnija, uloga stranačkih elita odnosno utjecajnih članova, neke od kojih smo i naveli u ovome poglavlju. U tom smislu članovi elite ujedno predstavljaju i svojevrsne dizajnere identiteta što se prvenstveno odnosi na kreiranje identitetskog diskursa zajednice. „Interakcija koja se razvija unutar elite po pitanju značenja i sadržaja onoga što se smatra poželjnim - a time ujedno i nepoželjnim- sadržajem identiteta u izravnoj je vezi s političkim procesima, a politički su procesi oni u kojima se određuju odnosi moći“ (Jović, 2017 : 63).

Kroz analizu trenutnog položaja hrvatske desnice možemo vrlo lako zaključiti da je njezina uloga od iznimnog značaja za oblikovanje političke slike države. Njezina podrška čak i u trenucima kada može varirati ostaje značajna, a dinamika u odnosima s ljevicom pruža još dodatni motiv za daljnju polarizaciju između njihovih birača.

4.2. Konspiratorni elementi teorije velike zamjene

Važno je napomenuti da ovaj rad u svom pristupu ne analizira teoriju zamjene stanovništva čisto unutar okvira teorija zavjere već ju prepoznaje kao zajedničkog označitelja koji može ukazivati kako na konspiratorne tako i na nekonspiratorne interpretacije. Neke verzije teorije velike zamjene predviđaju tajne skupine elita koje utječu i potiču daljnju tranziciju stanovništva, kada postoje takva uvjerenja, teorija velike zamjene uključuje implikacije zavjere. Mnogi protivnici teoriji, ukazujući na takve tvrdnje, otpisuju teoriju velike zamjene kao neozbiljnu prijetnju manjeg značaja. Neki smatraju da se takvim narativima treba oduprijeti jer velika zamjena ima teorijsko utočište i bez tvrdnji o prikrivenim, zlokobnim i tajnim intervencijama (Walle, 2023: 35). Ipak posljednjih godina, teorija velike zamjene stekla je široku popularnost među mnogim ljudima u Francuskoj i izvan nje koji su u teoriji pronašli odgovore na otuđenje i stres izazvan kulturnim, ekonomskim, demografskim i društvenim trendovima (Walle, 2023: 36). Dio privlačnosti Camusove logike, bez sumnje je i činjenica da se mnogi osjećaju sve više izvan koraka u svijetu koji se brzo mijenja i razvija. Rastuća popularnost teorije o zamjeni stanovništva stoga može se sažeti i u činjenici da je, poput drugih utjecajnih paradigmi vrlo lako razumljiva gotovo svakome (Walle, 2023: 36). Kako bi smo mogli analizirati konspirativne elemente teorije velike zamjene potrebno je definirati što je uopće teorija zavjere te kako ju definiraju neki od autora koji se bave analizom teorija zavjera.

Teorije zavjere nisu novi fenomen u ljudskoj povijesti. Od drevnih civilizacija pa sve do danas ljudi traže objašnjenja za događaje i situacije koje utječu na njihov život. U kontekstu globalnih izazova poput ratova, ekonomskih i migracijskih kriza i kibernetičkih izazova ideje o zavjerama i raznim tajanstvenim udruživanjima ponovo su se popularizirale. Zavjera je oduvijek služila kao savršen alat kojemu se pribjegavalo u nedostatku objašnjenja. Ponekad je priroda nekih događanja toliko bizarna i neuvjerljiva pa čak i zastrašujuća da je najlakše povjerovati da je posljedica konspiracije određenih ljudi kako bi se čovječanstvo držalo pod kontrolom. Sama ideja da su neki događaji uvjetovani zavjerom masa daje kontrolu nad nejasnim, neobjašnjivim situacijama, događajima koji razumski izmiču. Teorije zavjere danas dotiču izniman broj ljudi primarno zbog rasprostranjenosti društvenih medija i nepouzdanih izvora kojima neograničen pristup imaju milijarde ljudi. Osim medija važan faktor zašto se mnogi danas odlučuju okrenuti teorijama zavjere jest i činjenica da su jednostavno postali nepovjerljivi prema vladama i

velikim organizacijama. Transparentnosti je vrlo malo, i javnost je ujedno i loše informirana, ali i ne zainteresirana.

Za početak postoje razne definicije brojnih autora, o tome što je i što karakterizira teoriju zavjere. Keeley zavjeru identificira kao tajnu zavjeru dva ili više moćnih aktera (Keeley, 1999). Riječ zavjera generalno nosi negativan prizvuk, često se sa njom povezuje i kriminal, a velik broj teorija o navodnim zavjerama slabo je dokazan i njihova argumentacija i dokazi ne zadovoljavaju kriterije logičke rigoroznosti (Madjar, 2022: 3-4). Basham definira teorije zavjere kao objašnjenja važnih događaja koja pretpostavljaju namjernu prijevaru i manipulaciju onih koji su uključeni u te događaje i pritom im je baza podla, luda ili potpuno zla svrha (Basham, 2001). Nacionalne vlade i korporativna carstva određuje kao glavne centre kontrole te smatra da u kombinaciji s golemim financijskim i tehnološkim resursima uspijevaju izvesti obmanu u opsežnim mehanizmima tajnosti. Iz njegove definicije može se prepoznati prisutnost onoga što možemo označiti kao skupinu moćnih entiteta, elitu, organizaciju kojoj se pripisuje odgovornost i poticanje zavjere. Teorije zavjere neki autori definiraju kao vrstu lažnih uvjerenja o uzrocima događaja koji su se odvijali posljedicom zavjere više aktera koji zajedničkim djelovanjem često na nezakonit način i u tajnosti provode vlastite ciljeve (Madjar, 2022: 2). Zavjere se često pojavljuju u stanjima neizvjesnosti nakon društveno značajnih događaja te su povezane sa konspirativnim stilom razmišljanja (Galić, 2022: 1). Postoje dvije glavne vrste teorija zavjera, a prva su teorije zavjera koje se odnose na specifične događaje, dok se druga vrsta odnosi na teorije zavjera koje su grandiozne i obuhvaćaju više država i vremenskih razdoblja (Galić, 2022: 1). Blanuša u tvorbi definicije preuzima onu Dentitha i Orra koji tvrde da je riječ o "bilo kojem objašnjenju događaja koje se poziva na zavjeru kao njegov istaknuti uzrok" no navedenu smatra tek minimalnom tzv. "radnom definicijom" koju je potrebno proširiti (Blanuša, 2024: 174).

Već iz dosadašnjih definicija ističe se nekoliko kriterija za analizu tekstova, medijskih objava i govora u okviru teorije zavjere. Za prepoznavanje teorije velike zamjene stanovništva kao konspiratorne interpretacije kriterij broj jedan koji se izdvaja iz navedenih definicija jest: identifikacija tajnog plana, to jest u slučaju naše analize prepoznavanje određenih objava ili teksta, izjave na način koji implicira postojanje skrivenog, organiziranog plana za zamjenu stanovništva. U tom smislu zasigurno će glavni indikatori biti pojmovi kao što su "tajna strategija", "skriveni plan", "namjerna zamjena" i na sličan način sugestivni izrazi koji daju naslutiti da je riječ o dogovoru sklopljenom u tajnosti koji podrazumijeva negativne učinke. Idući kriterij koji naslućuje da je prije svega riječ o teoriji zavjere je i pojava to jest, optuživanje

neke moćne grupe, koju se može osloviti kao određenu elitu. U političkom kontekstu to su uglavnom vlade i međunarodne organizacije kao odgovorne službe. Također, ono što svakako utječe na vjerodostojnost neovisno koje teorije je zasigurno i pitanje dokaza i da li su tvrdnje iznesene u teoriji potkrijepljene vjerodostojnim dokazima ili se oslanjaju na neprovjerene izvore i podatke sumnjivih izvora kojima ne postoji nikakav oblik teorijske osnove. U slučaju teorije o zamjeni stanovništva svakako je riječ o važnosti podataka i pitanju mogu li se isti empirijski dokazati ili je riječ o mogućoj manipulaciji statistikama. Stoga je važno naglasiti jasnu razliku između teorijskih okvira koji su potkrijepljeni dokazima i onih koji se oslanjaju na konspiratorne narative. Identifikacija ovih elemenata koji karakteriziraju teoriju zavjere omogućiti će lakše raspoznavanje retorike koja se koristi za promociju teorije velike zamjene ili pomoći razaznati da li je uistinu riječ o legitimnoj demografskoj analizi. Uz navedene, kao važan kriterij postavlja se i pitanje cilja kojeg plasiranje teorije ima za postići pa tako cilj destabilizacije društva ili predstavljanje teorije na način koji implicira da je riječ o političkoj kontroli svrstati će se u tumačenje teorije zavjere. Također važan i finalan kriterij za određivanje prisutnosti teorije zavjere biti će i kriterij korištenja emotivnih izraza. Apeliranje na emocije, specifično u smislu da li se diskurs oslanja na izazivanje straha, nesigurnosti i nepovjerenja prema migrantima i manjinskim grupama biti će ključan za utvrđivanje teorije zavjere o zamjeni stanovništva. Kroz ove kriterije može se analizirati jezik i retorika koja se koristi za promociju teorije velike zamjene, te u konačnici ukazati na prisutnost konspirativne ili ne konspirativne, znanstveno utemeljene teorije.

5. Metodološki okvir

U ovome djelu rada osvrnuti ćemo se na metodološki okvir istraživanja koji će se temeljiti na kvalitativnoj istraživačkoj metodi. Rad je dosad izložio specifičnosti političkog diskursa hrvatske desnice i nastojao ustanoviti način upotrebe teorije o velikoj zamjeni stanovništva unutar tog diskursa. Ovo poglavlje prikazati će kako se teorija velike zamjene stanovništva manifestira unutar diskursa hrvatske desnice i to na društvenim mrežama Facebook, Telegram i Tik-Tok. Tik-Tok, poznat po svom kratkom sadržaju trenutno je najpopularnija mreža kojoj su se ubrzo priključile i važne političke ličnosti hrvatske desnice ne bi li ostvarile bolji angažman i ostale povezane sa svojim biračima. Društvene mreže općenito pokazale su se kao najefikasniji način za plasiranje političkih ciljeva i ideja biračima koji imaju priliku odgovoriti,

ostvariti interakcije i reagirati na podijeljene objave time dajući do znanja u roku svega par sekundi putem poruke ili reakcije svojim političkim strankama ili njihovim liderima kakvi su uistinu njihovi stavovi. Između ostalog u istu svrhu koristi se i Facebook u posljednjem desetljeću.

Nakon izloženog definiranja i razumijevanja pojma teorija zavjere, utvrđeni su određeni ponavljajući elementi koje možemo okarakterizirati kao konspirativne značajke. Uz pomoć ovih elemenata istražiti će se jezik i retorika kojom se koriste akteri hrvatske desnice na svojim društvenim profilima Tik-Tok, Facebooka i Telegrama, a za analizu teorije o velikoj zamjeni stanovništva identificirani su slijedeći:

1. identifikacija tajnog plana, postojanje skrivenog, organiziranog plana za zamjenu stanovništva, te rječnik koji uključuje izraze "tajna strategija", "skriveni plan" ili "namjerna zamjena"
2. optuživanje elite, ili oblika moćne grupe, u političkom kontekstu to su uglavnom vlade i međunarodne organizacije, također korištenje oprečnih narativa „mi“ protiv „njih“
3. navođenje argumenata, dokaza i izvora
4. predstavljanje teorije na način koji implicira da je riječ o političkoj kontroli, primjerice „migracija kao invazija“
5. apel na emocije, izazivanje straha, nesigurnosti i nepovjerenja prema migrantima i manjinskim grupama

Ovih pet kriterija prepoznavanja teorije zavjere, od kojih će prvi služiti kao glavni dok ostali kao dodatni kriteriji, koristiti će se kao okvir za prepoznavanje konspiratornih oblika teorije o velikoj zamjeni te pomoći utvrditi način kojim se desnica odlučuje služiti teorijom. Također zanimljivo za naglasiti je i da se kao oblik kratkog sadržaja Tik-Tok pretvorio i u vrstu tzv. „*clickbaitinga*“, provocirajućeg sadržaja kojeg karakteriziraju senzacionalistički naslovi koji plijene pažnju, te imaju za cilj ništa više nego potaknuti reakciju bila ona pozitivna ili negativna. Senzacionalizam i u ovom slučaju koristi se kako bi postigao trenutak angažmana gledaoca i relevantnosti potičući rasprave u komentarima ili provocirajući bijes, strah i slično. Kao takva, ova bi analiza društvenih mreža mogla pružiti zanimljiv uvid u oblik objava za koje se odlučuju akteri desne političke scene i biti će zanimljivo uvidjeti razlikuju li se objave ovisno o platformi na kojoj su izložene. Iz sličnog razloga Telegram, kao druga opcija analize odabran je kao potpuni kontrast daleko popularnijem Tik-Toku i kao platforma koja zbog svojeg manjka cenzure i omogućavanja veće privatnosti ostvaruje popularnost među specifičnim političkim grupama. U nastavku poglavlja izložiti će se objave i poruke koje su plasirali neki od istaknutih

članova desničarskih političkih stranaka u posljednje tri godine pružajući uvid u retoriku kojom se akteri koriste na odabranim javnim platformama Telegram i Tik-Tok. Također važno za napomenuti je i da akteri određenih stranaka koji otvoreno govore o teoriji zamjene stanovništva na društvenim mrežama variraju, te da će i ti podaci biti indikativni o vrsti desnice i desnog spektra (bilo umjerenijeg ili radikalnijeg) koja kao način angažmana i postizanja relevantnosti koristi teoriju o velikoj zamjeni stanovništva.

5.1. Analiza društvene mreže Tik-Tok i Facebook

Analiza se usredotočuje na to kako različite političke figure uokviruju migraciju i promjene stanovništva kao dio šireg narativa zavjere. Političari uključeni u analizu su oni s javnim i aktivnim profilom na navedenoj društvenoj mreži, a to su: Ivan Penava (DP), Stipo Milinarić Čipe (DP), Nikola Grmoja (Most), Marin Miletić (Most), Zvonimir Troskot (Most), Marko Milanović Litre (HS), Mislav Kolakušić (Pravo i pravda) i Ivan Pernar (SIP).

Ivan Penava (Domovinski pokret)

13. ožujka 2024. TikTok i Facebook

Na svom društvenom profilu podijelivši video zabilježen tijekom intenzifikacije migrantskih tokova Penava u opisu izlaže slijedeće:

„Ovo je prava istina o migrantskoj invaziji na Republiku Hrvatsku. Plenković za ovo mora odgovarati pred sudom!. Hrvatska mora zaustaviti migrantsku invaziju i ostati sigurnom zemljom za nas i našu djecu. Protiv Andreja Plenkovića podignuli smo kaznenu prijavu zbog zlouporabe službenog položaja i ovlasti te omogućavanja protuzakonitog ulaska i kretanja stranaca u Republici Hrvatskoj“.

Iz citata vidljivo je da Ivan Penava pitanje migracija uokviruje kao "migrantsku invaziju" i optužuje Vladu RH za zloupotrebu ovlasti, navodeći da predsjednik Vlade RH "Plenković za ovo mora odgovarati pred sudom!" Prema prethodno određenim elementima njegova izjava sadrži slijedeće konspirativne značajke. Najprije, optuživanjem predsjednika Vlade Republike Hrvatske Andreja Plenkovića zadovoljava se kriterij optuživanja elite ili moćne grupe te stvaranje oprečnih narativa "mi" protiv "njih". Također, zadovoljava se i konspiratorni kriterij označavanja "migracije kao invazije" ukazujući time na postojanje političkog interesa od strane

Vlade RH u propuštanju protuzakonitog ulaska migranata u teritorij države. Naposljetku, izjava odražava i jezik i retoriku koja potiče zabrinutost i strah kako bi se pobudio osjećaj hitnosti i krize zadovoljavajući i kriterij “apel na emocije”. Prema navedenome ova izjava ima određene indikacije konspiratornosti, no zbog izostanka elementa “tajnog plana” ne možemo je u potpunosti okarakterizirati kao takvu. Također sam narativ može se uklopiti te odgovara unutar identitetskog diskursa hrvatske desnice promovirajući suverenitet Hrvatske te važnost očuvanja i zaštite granica.

Navedenu objavu pregledalo je preko 1.300 korisnika Tik-Toka, uočljivo manje od Penavinih ostalih objava koje dosežu i preko 30.000 pregleda, dok je istu objavu podijeljenu na Facebook profilu Domovinskog pokreta pregledalo preko 200.000 s 1.100 pozitivno ocijenjenih reakcija. Komentari uglavnom nisu odražavali podršku konspiratornim elementima, no jedan od pratitelja ispod objave komentirao je kako “Migrantska invazija donosi štetu našim građanima, a premijer Plenković hoda za Ursulom Von der Leyen i prikazuje bajke”. Iz izdvojenog komentara vidljivo je prisvajanje retorike o “migrantskoj invaziji” te posljedicama, odnosno kako korisnik navodi “štetu” koju izaziva. Potporu kritiziranju vlasti, to jest potporu kriteriju “optuživanje elite” ostavio je i drugi korisnik napisavši: “Plenković nije premijer, on je administrator Bruxellesa”.

Važno za napomenuti jest da iako postoji angažman ovakvih objava vidljiv kroz preglede i pozitivne reakcije komentari ispod navedenih objava osim dva koja su izdvojena ne odražavaju isto. Komentari koji sadržavaju konspirativne odrednice plasirane i u samoj objavi Ivana Penave ostaju rijetki, a glavna tematika preostalih uglavnom fokus preusmjerava na kritiziranje postojeće vlasti ili kritiziranje djelovanja stranke Domovinski pokret.

Stipo Mlinarić Čipe (Domovinski pokret)

01.06. 2024. Facebook

Dijeli objavu na društvenoj mreži Facebook:

„Za povratak Hrvata u Hrvatsku! Umjesto agende zamjene stanovništva, toga pogubnog puta, želimo povratak iseljenih Hrvata u zemlju svojih predaka. Hrvatska na prvome mjestu“

Iako ovu tvrdnju ne možemo opisati kao apsolutno konspiratornu ona sadrži poneke od elemenata konspiratornosti. Jedan od ključnih je pretpostavka o “agendi” tj. planiranoj

aktivnosti. Nadalje, njegova izjava osim što se direktno poziva na teoriju o zamjeni stanovništva koja može i ne mora biti konspiratorna i bez dodatnog konteksta može poticati teorije zavjere, posebice zbog spominjanja “agende”, ispunjava i elemente “apel na emocije” gdje se nastoji kroz spomen “povratka iseljenih Hrvata u zemlju svojih predaka” ojačati sentiment nacionalnosti koji također odgovara i identitetskom diskursu hrvatske desnice. Usprkos pojavi konspiratornih elemenata objava nije nužno teorija zavjere u cijelosti obzirom na nedostatak konteksta, no kao takvu možemo ju označiti djelomično konspiratornom.

Objava je označena pozitivnom reakcijom od strane 2.000 pratitelja s 1.100 komentara od kojih isto kao i u slučaju Ivana Penave malo koji prisvaja konspiratornu retoriku već odražavaju kritiku tadašnjeg političkog odnošenja desnice u kontekstu koalicije s HDZ-om. Podrška objavi pružena kroz reakcije odnosno tzv. “lajk” emotikon u ovome slučaju nije jasno vidljiva i kroz komentare obzirom da ne postoji sadržajna podudarnost između tematike objave i ostavljenih komentara.

Zvonimir Troskot (Most)

27. veljače 2024. TikTok

"Plenkovićeva koruptivna klika od Hrvatske napravila nesigurnu zemlju. Migranti i krijumčari porobili granicu i skoro usmrtili policajku“

Troskot također optužuje aktualnu vlast za omogućavanje korumpiranog okruženja čime upozorava da je zbog njihovog nepoštenja Hrvatska nesigurna zemlja. Takvim promoviranjem korupcije kao modela politike vlast je dovela do ugroze nacionalne sigurnosti posebno puštajući u zemlju "migrante i krijumčare". Ovaj narativ u sebi osim što sadrži element optuživanja elite prozivajući “Plenkovićevu koruptivnu kliku” i impliciranjem da “klika” na vlasti djeluje koruptivno, izravno je konspiratorna jer korupcija uključuje u pravilu tajno protupravno djelovanje više aktera. Također, Troskot spominje i incident u kojemu je skoro usmrćena policajka kao pokušaj stvaranja straha ili generiranja panike što pojačava osjećaje nesigurnosti. Opasnost je u ovom slučaju jasno izložena s obzirom da je i glavna figura zaštite u zemlji (osim vojske), policija, također ugrožena prisutnošću migranata. Također izrazom “nesigurna zemlja” kojom se vlast optužuje za namjerno izazivanje nesigurnosti uključuje se element tajnog plana i vladavine elite aludirajući na vjerovanje da određena skupina moćnika, “korumpiranih političara” korupciju koriste kao sredstvo za održavanje vlasti i kontrole nad društvom.

Navedena objava broji preko 1.900 pregleda te neki od komentara zahtijevaju aktivaciju sigurnosnih službi navodeći kako je potrebna prisutnost “vojske i automatskih puški”. Usprkos visokom broju pregleda objava je zadobila mali broj podrške te se ne može reći kako značajno utječe na izazivanje konspiratornih reakcija pratitelja.

Marin Miletić (Most)

U višestrukim izjavama u periodu od 6 mjeseci krenuvši s prosincem 2023. godine Miletić često spominje i upozorava na opasnost izmjene stanovništva kao namjernog procesa i tzv. „biznisa“ koji se provodi od strane same države. Miletić u objavama izlaže:

28.prosinca 2023. Facebook

“Dakle, narcisoidni tiranin mekog držanja na daljinski Bruxellesa- projekt globalista i ljudi iz sjena- Andrej Plenković uredno radi zamjenu stanovništva”

28.prosinca 2023. TikTok

„Problem je što Plenkovićeva politika je ta koja radi na zamjeni stanovništva, prvo je potjerao 500.000 Hrvata iz Hrvatske, prema iseljenicima se ne ponaša nikako”

18. ožujka 2024. TikTok

„...s druge strane imate SDP, globalističke opcije Andreja Plenkovića koji zagovaraju izmjenu, proces izmjene stanovništva i punjenje Hrvatske s obespravljenim strancima”

Isto ponavlja i u objavi 15. travnja 2024. „...oni ne znam za što se oni bore valjda za izmjenu stanovništva i za punjenje Hrvatske obespravljenim strancima”

13. svibnja 2024. TikTok

„Ljudi dolaze kupuju našu zemlju, naše najvrijednije... Protjeralo se 500.000 Hrvata... paralelno događa se proces izmjene stanovništva”

15. svibnja 2024. TikTok

„i ne sviđa mi se koncept Europske Unije u kojoj veliki tlače malene. U kojoj elite rade što god žele, a malene koriste za svoje projekte i eksperimente. I srce me boli kada vidim u kojem smjeru idemo“

Iz navedenih nekolicine primjera jasno je da se retorika Marina Miletića fokusira na nekoliko ključnih tema. Najprije objava s Facebooka osvrće se na kriterij “tajnog plana” gdje Miletić

navodi postojanje takozvanog “projekta globalista i ljudi iz sjena” u kojemu sudjeluje i hrvatski premijer Andrej Plenković. Osim postojanja temeljnog konspiratornog elementa, a to je postojanje tajnog plana, Marin Miletić u svojim objavama navodi i druge dodatne konspiratorne elemente. Tako primjerice i direktno optužuje domaće politike na čelu s premijerom Plenkovićem, ali i opozicijski SDP kako sudjeluju u navodnoj zamjeni. Nadalje, izrazi poput "obespravljeni stranci" također stvaraju osjećaj prijetnje obzirom da su na taj način hrvatski građani ugroženi politikom koja omogućuje migraciju i zamjenu stanovništva. Navedeni elementi, a poglavito postojanje tajnog plana potvrđuju postojanje i plasiranje teorije zavjere kroz narativ koji šire objave Marina Miletića.

Objave Marina Miletića na TikToku, poput primjerice one objavljene 28. prosinca 2023. godine pregledane su od strane 178.000 korisnika sa skoro 5.000 pozitivno ocijenjenih reakcija i preko 500 komentara. Neki od njih jasno prisvajaju konspirativnu retoriku poput slijedećeg koji navodi: Plenković radi isto što je i Angela Merkel u Njemačkoj, ista je direktiva Bruxellesa da nas se izmješa i što više obitelji raseli jer tada ljudi gube moć i pogodni su za manipulaciju”. Navedeni komentar kvalitetan je primjer konspiratornog komentara obzirom da sadrži ključni element konspiratorne tvrdnje, a to je “tajni plan”. Objava 13. svibnja 2024. s 40.000 pregleda zadobiva manju pozitivnu podršku sa 1.050 pozitivnih reakcija i 245 komentara od kojih vrijedi istaknuti slijedeći komentar koji kroz još agresivniji i konspirativni ton preuzima narativ zavjere navodeći da “Treba očistiti zemlju od nečistog naroda koji nije cijenio najljepšu zemlju koju mu je Bog dao... eto sad nek nas koloniziraju EU kapitalisti i jeftini robovi”. Komentar jasno označava konspiratorne elemente “optuživanje elite” i “politička kontrola” ukazujući da postoji nekolicina komentara koji odražavaju pojavu konspirativnog mišljenja, no i dalje ne u značajnoj količini koja je od većeg značaja.

Nikola Grmoja (Most)

17. travnja 2024. TikTok

„... građani će birati one koji žele da se u Hrvatskoj čuva hrvatski identitet...a ne one koji provode zamjenu stanovništva”

17. svibnja 2024. TikTok

"ali ljevica gubi utrku.. Ljudi vide što se događa, kada netko podržava ilegalne migracije, kada netko podržava zamjenu stanovništva"

Objave saborskog zastupnika Nikole Grmoje sadrže konspiratorne elemente poput korištenja oprečnih narativa “mi” protiv “njih”, u ovome slučaju građani iza kojih stoji Grmojina stranka Most, što je jasno zaključivo iz izjave, nasuprot političkoj eliti koja prema njegovom navođenju “provodi zamjenu stanovništva”. Također osim navedenog u idućoj objavi širi se isti taj oprečni narativ direktno ukazujući na ljevicu kao tu koja “gubi utrku”. Kao takva, objava se sadržajno ne može u potpunosti okarakterizirati kao teorija zavjere, no kao i nekolicina dosad sadrži njenu implicitnu prisutnost, posebice kroz frazu “one koji provode” implicirajući da je doista riječ o obliku provedbe zamjene stanovništva. Objava Nikole Grmoje 17. travnja 2024. godine pregledana je više od 7.600 puta te ima oko 200 pozitivno ocijenjenih reakcija i 97 komentara, dok objava 17. svibnja ostvaruje više od 14.000 pregleda no samo 320 pozitivnih reakcija, gdje se također ne uočava niti jedan komentar konspirativnog oblika što ukazuje kako izrečene izjave konspirativnog karaktera nisu utjecale na pojavu negativnih stavova.

Marko Milanović Litre (HS)

11. rujna 2023. TikTok

„Ako nastavimo ovakvim politikama, za očekivati je da se u Hrvatskoj dogodi zamjena stanovništva“ „Shvaća li Plenković da je sigurnost Hrvatske u igri“

Slično kao i u prethodnoj, objava Marka Milanovića Litre iako nema izravne optužbe za tajni plan ukazuje na implicitnu prisutnost teorije zavjere obzirom da sadrži jedan od prethodno definiranih konspiratornih kriterija “izazivanja straha” sugerirajući da je sigurnost nacije ugrožena potencijalnom zamjenom stanovništva. S druge strane izjava ne može biti u potpunosti označena kao konspiratorna jer ne sadrži element “optuživanja elite”, to jest postojanja “tajnog plana”. U ovome slučaju izjava predstavlja oblik u kojemu se zamjena stanovništva spominje, ali ne kroz prizmu teorije zavjere već kao način ukazivanja na postojeće politike koje nastavkom njihovog provođenja mogu dovesti do zamjene stanovništva. Na taj način izjava se može protumačiti kao svojevrсно upozorenje na potencijalne opasnosti takvih politika poput zamjene stanovništva.

Objava Marka Milanovića Litre pregledana je više od 43.000 puta sa preko 2.600 pozitivnih reakcija i 183 komentara od kojih možemo izdvojiti jedan koji preuzima narativ konspirativnog elementa “tajni plan” navodeći: “Gotovo je, sve je planski”.

Mislav Kolakušić (Pravo i pravda)

04. lipnja 2024. Facebook

“Zamjena stanovništva nije teorija nego praksa koju gledamo u Hrvatskoj ...Hrvatsku će naseljavati robovskom radnom snagom iz Azije, Afrike i Bliskog Istoka kako bi pokrili nedostatak radne snage u Hrvatskoj. Taj plan je smrt za Hrvatsku i jednom kada se u potpunosti ostvari neće biti povratka”

22.svibnja 2024. TikTok

„Hrvatska država bez vlastitog stanovništva, hrvatska država koja ne odlučuje o ničemu to je Plenkovićev moderni suverenizam" „To je ništa, čisti, najgori globalizam“

Navedene izjave na društvenim mrežama jasno ukazuju na prisutnost glavnog elementa teorije zavjere, impliciranje na postojanje “plana” kojim se želi ukazati kako radne migracije nisu prirodan proces koje prate tržišna događanja već postoji izravna politička (tajna) namjera da se određeni dio stanovništva preseli u Hrvatsku neovisno o tome koja je svrha i cilj samoga plana. Kao dodatni konspirativni element, kroz objavu na TikToku pojavljuje se “optuživanje elite” u ovom slučaju Vlade RH na čelu sa premijerom Andrejom Plenkovićem gdje se premijera optužuje za političko podaništvo globalnim interesima.

Objava Mislava Kolakušića ostvarila je preko 78.000 pregleda, preko 2.500 pozitivno ocijenjenih reakcija i 282 komentara od kojih nekolicina drži istinitim navedene tvrdnje koje izlaže, a samo jedan preuzima konspirativni narativ “optuživanje elite” navodeći kako je: “Najveća okupacija ostvarena uz pomoć zlih demagoga”.

Posljednji primjer kojim završavamo ovu analizu društvene mreže Facebooka i Tik-Toka je i profil hrvatskog političara Ivana Pernara, prvotno poznatog kao osnivača stranke Živi zid. Uoči parlamentarnih izbora 2024. godine i njegove su društvene mreže preplavljene objavama o teoriji zamjene stanovništva. Pernar je također poseban fokus pridao i ulozi države i njenom odnosu prema migrantima, pri čemu u svojim objavama poziva na očitovanje „zašto država daje besplatno stanove azilantima“.

Ivan Pernar (SIP) TikTok

14. travnja 2024. TikTok

„Zamjena stanovništva nije samo teorija zavjere ona je stvarnost”

14. travnja 2024. TikTok

"borite se protiv tih stranaka koje su upropastile našu zemlju i koje u konačnici imaju jedan puno podmukliji plan, a taj se zove zamjena stanovništva"

25. travnja 2024. TikTok

„zalagat ćemo se za smanjenje kvote migranata, sve je manje domicilnog stanovništva, a sve je više migranata i što će u konačnici donijeti do zamjene stanovništva, jedino stranka Ivana Pernara govori o tome"

Naposljetku, bivši saborski zastupnik Ivan Pernar, ističe se kao jedan od najaktivnijih političara u zagovaranju teorije o zamjeni stanovništva. Njegove objave na TikToku sadrže skoro pa sve konspiratorne elemente primarno počevši od prisutnosti elementa “tajnog plana” gdje navodi kako političke stranke u Hrvatskoj imaju “podmukli plan” zamjene stanovništva. Osim toga, u samoj izjavi o “podmuklom planu” može se uočiti i element “optuživanje elite” gdje se optužuje hrvatske političke stranke za provođenje tog plana. Također navedeno uključuje i generiranje oprečnog narativa “mi” protiv “njih” u ovom slučaju “građana” protiv “stranaka koje upropaštavaju zemlju”, a samim time obuhvaća se i posljednji element “apeliranja na emocije” izazivajući negativne emocije poput straha, ali i ksenofobije pogotovo zbog izjave kako: “sve je manje domicilnog stanovništva, a sve je više migranata”.

Njegova objava 14. travnja 2024. godine pregledana je preko 128.000 puta sa više od 6.800 pozitivnih reakcija i 155 komentara. No također važno jest da se ne izdvaja niti jedan komentar konspirativnog oblika unatoč velikom dosegu objave te se postojeći komentari uvelike osvrću samo na negativnu kritiku samog političkog aktera te njegovog djelovanja u političkoj sferi kroz godine.

Navedene izjave izložene putem Facebooka i Tik-Toka, ukazuju na ulogu društvenih medija kao alata za plasiranje i usmjeravanje ovih narativa ciljanoj publici. Algoritmi ovih platformi omogućavaju daljnje širenje ovih poruka i povećanje gledanosti samih objava koje već dosežu tisuće pregleda. Kroz ovu analizu ukazalo se kako određene hrvatske političke figure koriste platforme društvenih medija za promicanje narativa teorije velike zamjene, izlažući je unutar već postojećih zabrinutosti o migraciji i nacionalnom identitetu izazvanih pojačanim migracijskim tokovima. Također kroz apel na emocije i privrženost domovini koja zahtjeva očuvanje nacionalnog identiteta, suverenosti i granica ovaj narativ odgovara dosadašnjim odrednicama identitetskog diskursa desnice.

Također važno za napomenuti je i da se unatoč navedenom pokazalo kako ne postoji značajna podrška konspirativnom narativu kroz reakcije i komentare na društvenim mrežama. Osim navedenog, iako se pokazalo da postoji određen broj pozitivnih reakcija na podijeljene objave, te određen visoki doseg zbog pregleda samih objava komentari ne odražavaju takve reakcije jer su oblici onih koji preuzimaju konspirativni narativ posve rijetki, a možemo reći i ne zamjetni obzirom da su neke od objava širokog broja pregleda.

Nadalje, neovisno o reakcijama i pregledima na njihovim društvenim mrežama objave nekoliko političkih aktera desnice pokazale su na prisutnost konspirativnog oblika teorije o velikoj zamjeni stanovništva. Objave Zvonimira Troskota, Marina Miletića, Mislava Kolakušića te Ivana Pernara ukazale su na postojanje plasmana teorije o velikoj zamjeni kao teoriji zavjere unutar hrvatske desnice, dok su objave Ivana Penave, Stipe Mlinarića Čipe, Nikole Grmoje i Marka Milanovića Litre pokazale njenu implicitnu prisutnost, sadržavajući određene dodatne odrednice zavjere. Kao najzastupljeniji dodatni element teorije zavjere pokazao se element “apela na emocije” kojim su se u objavama koristili gotovo svi navedeni političari. Brojevi pregleda i pozitivnih reakcija nisu se odrazili na komentare, koji su zadržali prilično negativan i rijetko prisutan konspiratorni oblik. Navedeno ukazuje da bez obzira na pristup, preglede i reakcije odobravanja, ton komentara i tek rijetka prisutnost onih koji odražavaju prihvaćanje plasiranih narativa ukazuje na skepticizam i kritiku prema takvom sadržaju. Iako se pokazalo da su društvene mreže korisna platforma za širenje i omogućavanje vidljivosti ovakvih narativa obzirom na broj pregleda koji dostiže tisuće korisnika, njihov utjecaj tek treba istražiti obzirom da komentari ne odražavaju prihvaćanje takvih narativa.

Ovim metodološkim pristupom omogućeno je identificiranje načina na koji desničarski političari koriste digitalne platforme za komunikaciju s javnošću, kao i identifikacija ključnih elemenata teorije zavjere koji oblikuju političke i društvene percepcije u Hrvatskoj. Sadržaj na društvenim mrežama od izloženih aktera možemo zaključiti, u određenoj mjeri uklapa se u konspiratorni oblik širenja teorije o velikoj zamjeni stanovništva, izazivajući strah od migranata, aludirajući na postojanje tajnog plana te pri tome ne nudeći teorijsku osnovu. Teme poput migracija i promjene demografske slike učestalo se koriste uz teoriju o zamjeni stanovništva dajući joj time konspiratorno značenje zbog korištenja prethodno izložene terminologije. Iz tog razloga daje se zaključiti da je narativ kojeg plasira desnica vezan za teoriju o velikoj zamjeni stanovništva u određenoj mjeri konspiratorno obilježen što se pokazalo na primjerima objava koje čak i kada ne uključuju apsolutni oblik teorije zavjere, pokazuju da je teorija zavjere implicitno prisutna.

5.2. Analiza društvene mreže Telegram

Kako bi nadopunili analizu društvenih mreža, posljednja mreža i objave desnih aktera koje će se izložiti biti će one aplikacije Telegram. Ono što se pri analizi pokazalo jest da je Telegram kao društvena mreža značajno manje zastupljena te da se njome javno koristi tek nekolicina dosad izloženih ličnosti desnog spektra i tek poneka nova poput Željka Glasnovića (Hrvatska straka prava) i Ante Prkačina, bivšeg člana Domovinskog pokreta.

Na Telegramu najvokalnijim se također pokazao Ivan Pernar (SIP) nastavljajući dijeliti sa svojim pratiteljima zabrinutost vezanu za doseljavanje migranata te provedbom procesa zamjene stanovništva.

Ivan Pernar (SIP)

Prativši kako je drugi portali prepoznaju u svijetu i kroz kontroverzne članke koji ju oslovljavaju rasističkom teorijom jedan od Pernarovih slovio je naslovom "Rasistička teorija zamjene ima sve više sljedbenika, možda zato jer je zamjena stanovnika očita iz aviona". Takvim objavama zadobivao je pažnju preko 4 tisuće pratitelja, i to još dijelivši slike tzv. "zamjene" koja se provodi u svijetu još od 2021.godine. Sliku je pregledalo 3.200 ljudi, a na njoj su prikazane dvije usporedne slike školskih razreda od kojih jedna prikazuje prepun razred u potpunosti bijele rase iz prošlosti, dok je na drugoj slika suvremenog školskog razreda s djecom različitih etničkih pripadnosti od čega je većina crne rase sugerirajući da je zamjena stanovništva već godinama na djelu u svijetu. Neovisno o pregledima slika je zadobila samo 34 pozitivne reakcije podrške, dok komentara nije bilo.

Inzistirajući da jedino Stranka Ivana Pernara govori o tome oglasio se i porukama poput jedne:

30. lipnja 2023. Telegram

"Ja sam Francuzima znao objašnjavat da ih model koji imaju vodi u propast, da je zamjena stanovništva stvarnost, da je Francuza svaki dan sve manje, a ne Francuza sve više, ali ne možeš ti njima to objasniti. Mi smo glupi i primitivni Balkanci a oni su fini i uglađeni. Sad nek se nose s problemom"

1. listopada 2023. Telegram

"Vidite i sami da se provodi zamjena stanovništva i da je samo pitanje trenutka kada će početi govoriti o "preraspodjeli" ka onima koji nemaju"

Navedene objave za razliku od njegovih objava na TikToku ne sadrže jasnu odrednicu teorije zavjere već samo poneki dodatni element poput korištenja oprečnih narativa "mi" protiv "oni" dovodeći u usporedbu Francuze i Hrvate te jačanje navedene podijeljenosti kroz izraze "glupi i primitivni Balkanci" nasuprot "finim i uglađenim Francuzima". Također "apel na emocije" to jest izazivanje nesigurnosti i nepovjerenja prema migrantima može se prepoznati kroz spominjanje "preraspodjele" sugerirajući još jedan oblik borbe i suprotstavljenosti domicilnog stanovništva s migrantima. Iako navedene objave ne možemo okarakterizirati kao teorije zavjere, opet zaključujemo da je ona tek implicitno prisutna.

Objava Ivana Pernara objavljena 30. lipnja 2023. godine na Telegramu zadobila je 5.600 pregleda od čega 180 pozitivnih reakcija, no nije potaknula niti jednog korisnika na pridruživanje i komentiranje plasiranog narativa. Također objava objavljena 1. listopada 2023. godine iako je pregledana 4.600 puta, ostvarila je samo 109 pozitivnih reakcija te niti jedan komentar podržavanja.

Nadalje, osim vlastitog plasmana sadržaja neki političari svoje platforme na Telegramu koriste kako bi podržali i podijelili sadržaj drugih aktera desnog usmjerenja te kao jedan od njih Stipo Mlinarić Čipe podržao je objave Željka Glasnovića usmjerene na raskrinkavanje „migrantske invazije“, a istima se pridružuje i Ante Prkačin. Sva trojica svojim su pratiocima na Telegramu podijelili iste objave koje slove slijedeće:

Stipo Mlinarić Čipe (Domovinski pokret), Željko Glasnović (HSP, Hrvatska stranka prava), Ante Prkačin.

27. prosinca 2023. Telegram

"Pod krinkom izbjeglica priljevaju se horde vojno sposobnih muškaraca u gradove Europe. Zamjenom stanovništva Europa ne gubi samo svoj identitet već i sigurnost"

23. svibnja 2024. Telegram

"Video koji otkriva tajne letove Palma-Madrid i dramatičnu zamjenu stanovništva Europe"

Podijeljena objava od 27. prosinca 2023. godine na Telegram profilu Stipe Mlinarića Čipe ostvarila je tek 73 pregleda, dok za istu objavu na profilu Željka Glasnovića objava ima zabilježenih 1.800 pregleda. Na njoj se izdvaja i komentar jednog pratitelja koji odgovara: “Ovo vodi u potpunu propast Evrope kao takve, a Hrvatska će sigurno u jednom trenutku postati sakupljalište ljudi bez stvarnih imena i lažnih godišta”. Objava 23. svibnja 2024. godine također zadobiva najveći broj pregleda na profilu Željka Glasnovića s 1.600 ostvarenih pregleda, dok ista objava podijeljena od strane Ante Prkačina zadobiva samo 62, a Stipe Mlinarića Čipe samo 51 pregled.

Njihovim objavama potvrđena je prisutnost konspirativnih elemenata koji potvrđuju oslovljavanje teorije zamjene stanovništva kao teorije zavjere. U ovim primjerima korišten je i element tajnog plana kroz „video koji otkriva tajne letove“ kojima migranti neprimjetno stižu u Europu bez znanja domicilnog stanovništva. U videu ne postoji naznačen akter koji provodi tzv. “tajne letove”, a retorikom se pokušava ukazati na postojanje moćnog “drugog” bilo političke ili elite bilo koje druge vrste time umanjujući prisutnost elemenata teorije zavjere obzirom na nedostatak dokaza. Elementi koji jesu prisutni su naglašavanje gubitka identiteta kojeg sama zamjena donosi, a poticanje emocija poput straha i panike pojačava se naglašavanjem da su migranti osim što su na teritoriju zemlje ilegalno, još i „vojno sposobni“.

Pregledom objava na Telegramu prikazani su određeni pokušaji dijeljenja sadržaja o teoriji zamjene stanovništva od strane radikalnijih desničarskih struja koje kroz izdvojene objave migracije oslovljavaju kao invaziju te sadržavaju element “apel na emocije” kao i glavni konspirativni element prisutnost “tajnog plana”. Objave Ivana Pernara pokazale su samo određene konspirativne elemente teorije zavjere, dok su kod objava Stipe Mlinarića Čipe, Ante Prkačina i Željka Glasnovića koji su plasirali istu objavu podijelivši je na svojim Telegram profilima pokazali sklonost konspirativnom narativu zbog prisutnosti ključnog elementa “tajni plan”. Također važno za naglasiti jest i razliku u doseg koji postižu obzirom na plasman objava na različitim društvenim platformama. Kao glavni primjer navedenog mogu poslužiti objave Stipe Mlinarića Čipe čije objave na TikToku mogu doseći preglede tisuća korisnika, dok na telegramu taj broj ostaje dvoznamenkast.

Prvotno, važno je naglasiti da je uzorak istraživanja platforme Telegram, iznimno ograničen obzirom da obuhvaća tek četiri političara koji su se osvrnuli na teoriju o velikoj zamjeni stanovništva na Telegramu. No, iako su se rezultati ove analize pokazali značajno manjkavima zbog ograničenog uzorka objava oni mogu biti indikativni na nekoliko mogućih tumačenja.

Malen uzorak aktera može ukazivati na diferencijaciju u korištenju društvenih mreža za širenje određenih narativa i političkih poruka te diferencijaciju u pristupu takvim porukama od strane različitih političara i stranaka. Manjak dostupnog uzorka za tumačenje na društvenoj mreži Telegram potencijalno ukazuje na mogućnost i da ostali političari ne koriste Telegram kao glavni kanal komunikacije ili sugerira da izbjegavaju javno povezivanje s temom zamjene stanovništva.

S druge strane objave društvenih mreža Facebook i Tik-Tok pokazale su da teorija zamjene stanovništva u ovim slučajevima biva nešto zastupljenija na većim mrežama poput navedenih te da kroz određene objave političkih aktera desnice sadrži obilježja teorije zavjere. Objave Zvonimira Troškota, Marina Miletića, Mislava Kolakušića te Ivana Pernara na TikToku ukazale su na postojanje plasmana teorije o velikoj zamjeni kao teoriji zavjere unutar hrvatske desnice, dok su objave Ivana Penave, Stipe Mlinarića Čipe, Nikole Grmoje i Marka Milanovića Litre pokazale njenu implicitnu prisutnost, sadržavajući određene dodatne odrednice zavjere. Ovaj rezultat indikativan je na razliku u pristupu i razliku u intenzitetu prisutnosti konspirativnih elemenata među objavama različitih političkih aktera hrvatske desnice. Veličina uzorka i fokus na specifične platforme pružaju bazu za daljnje istraživanje kvantitativnih i drugih kvalitativnih aspekata širenja konspirativnih narativa te širenja teorije o zamjeni stanovništva općenito na društvenim mrežama, a takva analiza je važna obzirom da svaka društvena mreža ima svoje karakteristike, ali i publiku.

S druge strane valja spomenuti i dio analize koji vidno nedostaje, a to je najveća stranka desnog centra, HDZ koja nije obuhvaćena ovom analizom. Razlog tomu jest što nije pokazala sklonost ka tumačenju problema migracije kroz prizmu teorije velike zamjene na društvenim mrežama Telegram, Facebook ni TikTok. HDZ kao stranka najmanje se od svih dosad iznesenih u svom političkom programu osvrnula na problematiku migracija što je najjasnije vidljivo prema tome da se riječ “migracija” samo jednom navodi u njenom novom političkom programu za 2024. godinu “Za sve izazove”, dok se u političkom programu Domovinskog pokreta riječ migrant/migracija spominje čak 24 (www.dp.hr, 2024). Pri tom, u navedenom političkom programu HDZ-a ne nude se novi ciljevi već ističe dosadašnji rad Vlade po pitanju migracija time izdvojivši da je “Vlada predvođena HDZ-om promicala hrvatske nacionalne interese, osobito na razini Europske unije i pogotovo u pogledu poljoprivredne i kohezijske politike te u borbi protiv ilegalnih migracija” (hdz.hr, 2024: 11). Ukazuje se i kako su politike HDZ-a više usmjerene na kontrolu granica izdvojivši time kako se “u sadašnjim geopolitičkim okolnostima, treba posebno osvrnuti na važne politike osnaživanja policije i vojske te jačanje sigurnosti

granica” pri čemu se prvotno misli na opasnost koju predstavlja ruska invazija na Ukrajinu koja je “nepovratno promijenila arhitekturu europske sigurnosti“ (hdz.hr, 2024: 11). Svojim programom HDZ zadržava titulu stranke desnog centra te time nastavlja balansirati između međunarodnih obaveza i stavljanja naglaska na važnost nacionalne sigurnosti s čime se slažu i medijski članci hrvatskih medija koji iznose kako “Plenkovićeve vlada dosljedno slijedi trendove, poticaje i napatke Europske unije kad je riječ o migracijama” (Lovrić, 2024). Sve navedeno prikazuje kako stranka koja trenutno obnaša i drži vlast u RH pristupa problemu migracija iz potpuno druge perspektive vodeći se smjernicama određenim od strane EU. S druge strane ostatak desnog spektra poglavito radikalnije, manje, desne stranke migracije razmatraju u okviru prijetnje kao što se i pokazalo na primjeru političkog programa Domovinskog pokreta izloženog ranije u radu.

6. Zaključak

Ovaj rad kroz svoju analizu teorije o velikoj zamjeni stanovništva predstavio je uvid u višeslojnost i kompleksnog samog pojma koji je od svog prvotnog okvira nastalog u Francuskoj proširen na ostatak Europe i svijeta te nastavlja biti relevantan i danas. Fokusom na hrvatsku desnicu i identitetski diskurs kojim je obilježena, navedenu teoriju o zamjeni stanovništva rad pokušava prikazati na jasan i cjelovit način te utvrditi kako zamjena stanovništva kao pojam biva uvrštena i pronalazi svoje mjesto unutar samog diskursa hrvatske desnice.

Kroz rad su predstavljene opširne informacije o sada svjetski raširenoj teoriji velike zamjene prvotno populariziranoj u Francuskoj objavom knjige „Le Grand Remplacement“ francuskog autora Renauda Camusa. Camus izražavanjem zabrinutosti oko navodnog procesa zamjene stanovništva pokreće narativ o prijetnji populacijskog preokreta koji postaje sve evidentnijom i realnijom opcijom kroz djelovanje masovnih migracija. Rad u svojoj analizi nudi cjelovitiji uvid u teoriju o velikoj zamjeni počevši od njenog samog začetka do analiziranja načina njenog širenja diljem Europe i SAD-a. Prelaskom na politiku Hrvatske, nakon davanja jasnijeg teorijskog okvira teoriji o velikoj zamjeni, rad nastoji utvrditi i izdvojiti jasne označitelje identitetskog diskursa i njegovu definiciju što se i izlaže u trećem poglavlju. Kroz navedeno poglavlje opisana je ostavština i utjecaj prvih stranačkih organizacija samostalne Hrvatske čija se retorika i odrednice i danas drže najbližim te nastavljaju određivati identitet suvremene politike Hrvatske. Ovaj rad također je ukazao kako su povijesne ideologije i narativi, nastali pri

osnutku države i dalje ključni elementi koji tvore i suvremeni identitetski diskurs i održavaju trajni osjećaj domoljublja i nacionalnog ponosa koji posljedično generira i savršen prostor za uklapanje teorije o zamjeni stanovništva koja takve osjećaje ugrožava i remeti. Sjećanje i komemoracija Domovinskog rata, važnost suvereniteta i nacionalnih vrijednosti i dalje su fokus visoke politike i ostaju glavnim odrednicama na temelju kojih desnica zadobiva i održava godinama dugu i zasad nepokolebljivu političku podršku svojih birača. Također u radu se opetovano prepoznaje kako Hrvatska desnica, ususret s izazovima modernih društvenih i političkih promjena, i dalje aktivno koristi ovu retoriku kako bi osnažila svoj identitet i položaj unutar države.

Nadalje, jedan od ciljeva istraživanja bio je utvrditi kako se i na koji način teorija velike zamjene pojavljuje u desničarskom diskursu u Hrvatskoj. U tom smislu istražilo se kako teorija o velikoj zamjeni obitava na desnoj političkoj sceni u Republici Hrvatskoj, te kako se njome koriste političke elite desnice. Rad predlaže analizu društvenih mreža Facebook, Telegram i TikTok, a manjak političkih aktera sa aktivnim društvenim profilima navedenih društvenih mreža znatno je ograničio rezultate same analize. Usprkos navedenom, predstavljanje diskursa političkih aktera na društvenim mrežama poput Tik-Toka, Facebooka i Telegrama, kao i kroz šire teorijsko istraživanje, rad je nastojao objasniti kako se ova teorija uklapa i koristi u oblikovanju nacionalnog identiteta i nastavlja podržavati dobro poznate odrednice desne političke retorike u Hrvatskoj. Na tom putu, također važno je bilo i razjasniti važnost razlikovanja konspiratornih interpretacija teorije velike zamjene od drugih demografskih i političkih analiza što je omogućilo uspostavljanje objektivnog okvira unutar kojeg je bilo moguće provesti relevantnu analizu. Kvalitativna analiza dokumenata i članaka društvenih mreža pokazala je da se teorija velike zamjene uklapa u odrednice identitetskog diskursa podsjećajući još jednom na važnost održanja suvereniteta, zaštite granica te na zaštitu od vanjskih prijetnji i utjecaja kako bi se očuvao hrvatski identitet obilježen tradicionalnim kršćanskim i obiteljskim vrijednostima. Analiza, usprkos svojim manjkavostima pokazala je da su nekolicina političara i javnosti poznatih stranačkih lica aktivno koristili ovu teoriju kao temelj za konstruiranje narativa koji povezuje pitanje imigracije i nacionalnog identiteta s percepcijom ugroženosti i potrebe za zaštitom i očuvanjem domicilnog stanovništva, no također bitna stavka je i da su usprkos velikom broju pregleda i vidljivom uzorku podrške na objave pojedinih političara komentari ostali prilično negativnog tona te ostali usredotočeni na nezadovoljstvo djelovanjem aktera općenito, u suštini ignorirajući plasman teorije o velikoj zamjeni.

Zaključno, ovim radom prikazane su glavne poruke i retorika kojom se služe političari desnice kada govore o teoriji o velikoj zamjeni stanovništva na svojim društvenim mrežama. Na taj način prikazan je određen uvid i baza za daljnje istraživanje kako se i na koji način sadržaj teorije o velikoj zamjeni plasira putem društvenih mreža te kakvu podršku ostvaruje kroz njene različite oblike i vrste platformi. Osim toga utjecaj takve teorije posebno će biti zanimljiv za istraživanje u trenutačnim, ali i budućim uvjetima sve većeg priljeva stranih radnika i potencijalnog nasilja i sukoba kojeg može izazvati. Incidenti napada na strane radnike u Hrvatskoj poput nedavnog napada nekolicine maloljetnika na zaposlenike indijskog restorana u Zagrebu indikator su šireg problema koji će se jasnije postavljati u budućnosti.

Kao što se već izložilo u radu, ljevica problemu pojačanih migracija odlučuje pristupiti iz humanitarne pozicije dok desni spektar zadržava konzervativne stavove zaštite i očuvanja hrvatskog identiteta te uporno podsjeća na njegovu važnost. Svakako ono što ostaje jasno jest da teorija velike zamjene, kada se koristi u kontekstu migracijskih politika, postaje zanimljiv alat za analiziranje obzirom da postoje nastojanja da se iskoristi za manipulaciju javnim mišljenjem i za poticanje straha, kako bi ostvarila negativne posljedice na društvenu koheziju i međuljudske odnose kako u svijetu tako potencijalno i u Hrvatskoj. Ovaj rad nastoji potaknuti buduća istraživanja i političke rasprave koje bi istraživanjem migracijskih tokova i demografskih promjena dale veći teorijski značaj temama obrađenim u ovome radu te nastoji služiti kao podsjetnik na važnost kritičkog razmišljanja ususret s bilo kakvom vrstom politika, a posebice onima kontroverznih i konspiratornih narativa.

7. Popis literature

Bellamy, A. J. (2003). *The formation of Croatian national identity: A centuries-old dream?*. Manchester University Press.

Blanuša, N. (2024). *Teorije zavjera* [Neobjavljeni rukopis].

Camus, Renaud (2012). *The Great Replacement*. RWTS.

Čakar, D. N. (2009). Prezidencijalizacija hrvatskih stranaka: slučaj HDZ-a. *Anali Hrvatskog politološkog društva*, (06), 29-49.

Dnevno.hr. (2024, 28. ožujka). *Domovinski pokret raskrinkao tajnu i opasnu politiku HDZ-a: Okomili su se na mlade Hrvate*. <https://www.dnevno.hr/izbori-2024/domovinski-pokret-raskrinkao-tajnu-i-opasnu-politiku-hdz-a-okomili-su-se-na-mlade-hrvate-2371936/>

(Pristupljeno: 20.08.2024).

Domovinski pokret. (2024). *Politički program Domovinskog pokreta*. <https://dp.hr/wp-content/uploads/2024/03/Politicki-pogram-Domovinskog-pokreta.pdf>

(Pristupljeno: 15.07.2024).

Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding conspiracy theories. *Political psychology*, 40, 3-35.

Du Gay, P., & Hall, S. (1996). *Questions of Cultural Identity*. London: SAGE Publications.

Ekman, M. (2022). The great replacement: Strategic mainstreaming of far-right conspiracy claims. *Convergence*, 28(4), 1127-1143.

Express. (2018). *RH i kriza: Desnica je ukrala revoluciju izgubljenoj ljevici*. <https://express.24sata.hr/ekonomix/rh-i-kriza-desnica-je-ukrala-revoluciju-izgubljenoj-ljevici-18818> (Pristupljeno 28.07.2024).

Faktograf. (2019, 13. prosinca). *Opasna teorija zavjere o velikoj zamjeni stanovništva širi se Hrvatskom*. <https://faktograf.hr/2019/12/13/opasna-teorija-zavjere-o-velikoj-zamjeni-stanovnistva-siri-se-hrvatskom/> (Pristupljeno, 13.07.2024).

Flere, S. (1988) Mladi i pitanje jugoslavenstva, *Migracijske teme*, 4(4), 439-453.

Grbeša, Marijana i Šalaj, Berto (2017) Populism in Croatia: The curious case of the bridge (MOST). *Anali hrvatskog politološkog društva*, 15(1): 7-30.

Griffiths, M. (2007). *International relations theory for the twenty-first century*. London and New York: Routledge.

Guzzini, S., & Leander, A. (2005). *Constructivism and international relations: Alexander Wendt and his critics*. London: Routledge.

Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). (n.d.). *Program HDZ-a: "HDZ i Hrvatska u četvrtom desetljeću samostalnosti"*. https://www.hdz.hr/userfiles/pdf/PROGRAM_HDZ-a_%E2%80%9EHDZ_I_HRVATSKA_U_%C4%8CETVRTOM_DESETLJE%C4%86U_SA_MOSTALNOSTI%E2%80%9C.pdf (Pristupljeno 25.08. 2024).

Hrvatska demokratska zajednica (HDZ). (2024). *Politički program: "Za sve izazove"*. https://www.hdz.hr/userfiles/pdf/Unutarstrana%C4%8Dki_2024/Program_Za_sve_izazove_2024.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMATAAR1s2PcmR0bzRux9bPsaXvdhl_kuKA9MAOryeJnBHc4vIROWpu_PHiGIzGw_aem_C7WxKw8NRHe3x6raHFrOrg (Pristupljeno: 03.09.2024).

Henjak, A. (2018). Migrantska kriza 2015. i determinante stavova birača. *Političke analize: tromjesečnik za hrvatsku i međunarodnu politiku*, 9(36), 3-9.

Hrvatski glasnik. (2024, 15. svibnja). *Miro Kovač: Demografija – biti ili ne biti*. <https://hrvatski-glasnik.com/izdvojeno/miro-kovac-demografija-biti-ili-ne-biti/2024/05/15/94887/> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Jović, D. (2017). *Rat i mit: Politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj*. Zaprješić: Fraktura.

Jutarnji.hr. (2024, 15. kolovoza). *Zagreb više nije isti: Tisuće migranata preplavilo je grad, ne želimo Hrvatsku u kojoj ne možemo normalno hodati*.

<https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/zagreb-vise-nije-isti-tisuce-migranata-preplavilo-je-grad-ne-zelimo-hrvatsku-u-kojoj-ne-mozemo-normalno-hodati-15409750> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Knežević, D. (2015). *Hrvatska demokratska zajednica od osnivanja do raskida s Jugoslavijom* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Croatian Studies).

Levitsky, S., & Ziblatt, D. (2019). *How democracies die*. New York: Crown.

Liberal.hr. (2024, 20. kolovoza). *Zlatko Hasanbegović i NHR: EU izbori, imigranti, kršćanstvo i politika identiteta*. <https://www.liberal.hr/zlatko-hasanbegovic-nhr-eu-izbori-imigranti-imigracija-krscanstvo-politika-identiteta-muslimani-468> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Most. (2021). *Izborni program Mosta*. https://assets-global.website-files.com/65ed9eafd9252c7b9c174f55/65fa0e2d2c6b098ca48cb69b_Most_izborni_program.pdf (Pristupljeno: 15.08.2024.)

Narod.hr. (2024, 14. travnja). *Ivo Lovrić: "Plenković i migracije: Slijedi naredbe Bruxellesa, a vlastite migracijske politike nema"*. <https://narod.hr/hrvatska/plenkovic-i-migracije-slijedi-naredbe-bruxellesa-a-vlastite-migracijske-politike-nema> (Pristupljeno: 03.09.2024).

New York Times. (2015, 6. listopada). *For Marine Le Pen, migration is a ready-made issue*. <https://www.nytimes.com/2015/10/06/world/europe/for-marine-le-pen-migration-is-a-ready-made-issue.html> (Pristupljeno, 13.07.2024).

Peterlin, V. (2022). *Gužva na desnici: analiza odnosa HDZ-a i desnih stranaka od prvih višestranačkih izbora do danas* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. The Faculty of Political Science).

Raspail, J. (1975). *The Camp of the Saints*. New York: Scribner.

Sekulić, D. (2016). Ljevica i desnica u Hrvatskoj. *Vrijednosti u hrvatskom društvu*, 137-168.

Stiglitz, J. E. (2017). *Globalization and its discontents revisited: Anti-globalization in the era of Trump*. New York: WW Norton & Company.

Stojnov, Dusan. (2001). Constructivist concept of the world: Presentation of a paradigm. *Psihologija*, 34, 1-15.

Stubbs, P. (2019). Towards a political economy of welfare in Croatia. *Economic Annals*, 64(223), 105-136.

Telegram.hr. (2024, 23. ožujka). Penava na mitingu DP-a obećao zaustavljanje zamjene stanovništva, cijeli Lisinski klicao Kolakušiću. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/penava-na-mitingu-dp-a-obecao-zaustavljanje-zamjene-stanovnistva-cijeli-lisinski-klicao-kolakusicu/> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Telegram.hr. (2019, 13. prosinca). Što se dosad zna o monstrumu koji je poubijao 49 ljudi na Novom Zelandu. <https://www.telegram.hr/politika-kriminal/sto-se-dosad-zna-o-monstrumu-koji-je-poubijao-49-ljudi-na-novom-zelandu/> (Pristupljeno: 31.08.2024).

The Brussels Times. (2024, 9. svibnja). *Croatia: Incumbent forms coalition with right-wing nationalists*. <https://www.brusselstimes.com/news/1039226/croatia-incumbent-forms-coalition-with-right-wing-nationalists> (Pristupljeno: 25.08.2024).

Tportal.hr. (2024, 22. ožujka). Domovinski pokret: Policija ne štiti granicu, već sve ilegalne migrante pušta u zemlju. <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/domovinski-pokret-policija-ne-stiti-granicu-vec-sve-ilegalne-migrante-pusta-u-zemlju-20240322> (Pristupljeno: 20.08.2024).

U.S. Department of Justice. (2023). Texas man sentenced to 90 consecutive life sentences for 2019 mass shooting in Walmart, El Paso, Texas. <https://www.justice.gov/opa/pr/texas-man-sentenced-90-consecutive-life-sentences-2019-mass-shooting-walmart-el-paso-texas> (Pristupljeno 31.08.2024).

Večernji.hr. (2021, 18. kolovoza). Škoro da sam znao tko sjedi u mojoj kući, podnio bih ostavku i prije. <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoroda-sam-znao-tko-sjedi-u-mojoj-kuci-podnio-bih-ostavku-i-prije-1516687> (Pristupljeno: 25.08.2024).

Večernji list. (2021, 19. kolovoza). Šobak, M. Škoro napustio Domovinski pokret, suparnicima poručio: “Svatko će odgovarati za svoje”. <https://www.vecernji.hr/vijesti/skoro-da-sam-znao-tko-sjedi-u-mojoj-kuci-podnio-bih-ostavku-i-prije-1516687> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Veselinović, V. (2018). Ideologija desnog radikalizma i populizma u Hrvatskoj: studija slučaja Hrvatske stranke prava. *Radovi: Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 50, 243-279.

Vijesti.hr. (2023, 24. listopada). Bulj poziva vojsku protiv nezakonitih ulazaka migranata. <https://vijesti.hrt.hr/hrvatska/bulj-poziva-vojsku-protiv-nezakonitih-ulazaka-migranata-11108952> (Pristupljeno: 20.08.2024).

Walle, A. H. (2023). *True Believers and the Great Replacement: Understanding Anomie and Alienation*. Routledge.

Sažetak

Ovaj rad analizira teoriju velike zamjene stanovništva, koncept prvi put populariziran u Francuskoj, a kasnije proširen na europsku i svjetsku razinu. Kroz rad, poseban fokus usmjeren je na razumijevanje načina na koji se ova teorija uklapa u identitetski diskurs hrvatske desnice te kako se teorijom služe politički akteri hrvatske desnice. Posebno, rad nudi cjelovit uvid u evoluciju teorije o velikoj zamjeni stanovništva od njenog početka do njenog širenja na međunarodnoj sceni, s naglaskom na ulogu masovnih migracija. U okviru hrvatske političke scene, istraženo je kako se teorija velike zamjene koristi u retorici desničarskih političkih aktera, posebice na društvenim mrežama, a korištenjem kvalitativne analize dokumenata i sadržaja na platformama poput TikToka, Facebooka i Telegrama, rad identificira glavne obrasce diskursa koji povezuju migracije s percepcijom ugroženosti nacionalnog identiteta. Iako je teorija stekla određenu podršku, te njezin plasman i dalje nastavlja biti dijelom desničarskog diskursa Hrvatske, analiza komentara pokazala je da reakcije javnosti variraju, pri čemu prevladava kritika prema akterima te jasan skepticizam oko same teorije. Sadržaj na društvenim mrežama određenih političkih aktera desnice u određenoj mjeri uklapa se u konspiratorni oblik širenja teorije o velikoj zamjeni stanovništva, izazivajući strah od migranata, te korištenjem glavnog konspiratornog elementa „tajnog plana“. Također teme poput migracija i promjene demografske slike učestalo se koriste uz teoriju o zamjeni stanovništva dajući joj time konspiratorno značenje. Zaključak rada ukazuje na potencijalnu upotrebu teorije velike zamjene kao alata za daljnje oblikovanje narativa o identitetu i nacionalnoj sigurnosti, te prikazuje način na koji se prikazivala u suvremenim političkim diskusijama. Ova istraživanja pružaju temelj za daljnje analize, posebno u kontekstu sve većeg priljeva stranih radnika i potencijalnih društvenih napetosti u Hrvatskoj.

Ključne riječi: zamjena stanovništva, teorija zavjere, identitet, identitetski diskurs, hrvatska desnica, društvene mreže

Abstract

This paper analyzes the theory of the Great Replacement, a concept first popularized in France and later expanded to the European and global levels. Throughout the work, special focus is placed on understanding how this theory fits into the identity discourse of the Croatian right-wing and how Croatian right-wing political actors use the theory. In particular, the paper offers a comprehensive insight into the evolution of the Great Replacement theory, from its beginning to its spread on the international scene, with an emphasis on the role of mass migration. Within the Croatian political scene, the study explores how the theory of the Great Replacement is used in the rhetoric of right-wing political actors, especially on social media, and by using qualitative analysis of documents and content on platforms like TikTok, Facebook, and Telegram, the paper identifies the main patterns of discourse that link migration with the perception of a threatened national identity. Although the theory has garnered some support and continues to be part of the right-wing discourse in Croatia, the analysis of comments reveals that public reactions vary, with criticism of the actors prevailing and clear skepticism about the theory itself. The content on the social media platforms of certain right-wing political figures aligns, to some extent, with a conspiratorial form of spreading the Great Replacement theory, inciting fear of migrants and invoking the main conspiratorial element of a “secret plan.” Additionally, topics such as migration and demographic changes are frequently associated with the Great Replacement theory, thereby giving it a conspiratorial meaning. The paper concludes by highlighting the potential use of the Great Replacement theory as a tool for shaping narratives about identity and national security and shows how it has been portrayed in contemporary political discussions. This research provides a foundation for further analysis, especially in the context of the increasing influx of foreign workers and potential social tensions in Croatia.

Keywords: population replacement, conspiracy theory, identity, identity discourse, Croatian right, social networks